

LAS DOLENJSKA IN BELA KRAJINA

**STRATEGIJA LOKALNEGA RAZVOJA ZA
LOKALNO AKCIJSKO SKUPINO**

**DOLENJSKA IN BELA KRAJINA
za programsko obdobje 2021–2027**

Novo mesto, junij 2023

*I. Dopolnjena verzija, 16. 10. 2023
II. Dopolnjena verzija, 27. 10. 2023*

Kazalo

1. Osebna izkaznica LAS	5
2. Povzetek SLR	6
3. Opredelitev območja in prebivalstva, zajetega v SLR.....	7
3.1. Splošne geografske in demografske značilnosti območja LAS.....	7
3.1.1 Opredelitev območja LAS	7
3.1.2 Demografska struktura območja LAS	8
3.1.3 Naravna dediščina.....	9
3.1.4 Kulturna dediščina	9
3.1.5 Trajnostno načrtovanje zmanjšanja obremenjevanja okolja.....	10
3.1.6 Stanje skupne infrastrukture in opremljenost vaških središč.....	10
3.2. Gospodarski položaj območja LAS.....	10
3.2.1 Gospodarstvo, podjetništvo in mreženje	10
3.2.2 Kmetijstvo in gozdarstvo.....	12
3.2.3 Turizem	15
3.2.4 Krožno gospodarstvo in biogospodarstvo	15
3.3 Zdravje in socialna varnost	16
4. Analiza razvojnih potreb in potenciala območja LAS, vključno z analizo prednosti, slabosti, priložnosti in nevarnosti	17
4.1 SWOT-analiza	17
4.2 Potrebe in potenciali območja	19
5. Opis SLR, njenih ciljev in ukrepov, vključno z določitvijo mejnikov in ciljnih vrednosti kazalnikov	23
5.1 Opis ciljev in ukrepov SLR, vključno z določitvijo mejnikov in ciljnih vrednosti in kazalnikov.....	23
5.1.1 Opis ciljev	23
5.1.2 Opis ukrepov	28
5.1.3 Intervencijska logika	32
5.2 Opis izvajanja operacij	34
5.2.1 Operacije izbrane po postopku javnih pozivov LAS	35
5.2.2 Projekti sodelovanja LAS (za sredstva EKSRP)	36
5.2.3 Projekti katerih prijavitelj in nosilec je LAS DBK.....	36
6. Opis postopka vključitve skupnosti v pripravo SLR.....	36
6.1 Opis poziva in aktivnosti za oblikovanje LAS.....	36
6.2 Vključenost lokalni partnerjev in postopki za oblikovanje SLR.....	37
6.3 Kronologija izvedenih aktivnosti	38
7. Opis sistema upravljanja LAS, vključno z upravljanjem, spremljanjem in vrednotenjem, ki dokazujejo zmogljivost LAS za izvajanje SLR	39

7.1 Opis postopka določitve vodilnega partnerja LAS in navedba kadrovskih zmogljivosti, virov financiranja, izkušenj in znanj	39
7.1.1 Opis postopka določitve vodilnega partnerja LAS	39
7.1.2 Opis kadrovskih kapacitet, izkušenj in referenc, s katerimi vodilni partner izkazuje kadrovske sposobnosti izvajanja nalog in obveznosti	40
7.1.3 Naloge vodilnega partnerja LAS	42
Predvidene naloge vodilnega partnerja LAS so o navedene v Pogodbi o ustanovitvi in delovanju LAS DBK, in sicer so:	42
7.2 Opis sistema spremljanja in vrednotenja SLR	43
7.2.1 Teme in aktivnosti vrednotenja	43
7.2.2 Sistem zagotavljanja podatkov	44
7.2.3 Terminski načrt vrednotenja	44
7.2.4. Uporabljeni viri podatkov	45
7.2.5 Načini obveščanja javnosti o rezultatih vrednotenj	45
7.2.6 Mehanizmi za spremljanje uporabe rezultatov vrednotenja	45
7.3 Opis nalog, odgovornosti in postopkov sprejemanja odločitev organov LAS	45
7.3.1 Skupščina LAS	46
7.3.2 Upravni odbor LAS	47
7.3.3 Predsednik LAS	48
7.3.4 Podpredsednik LAS	48
7.3.5 Nadzorni odbor LAS	48
7.3.6 Ocenjevalna komisija	49
8. Priloge SLR	50
8.1. Priloga: osnovni podatki o LAS in finančni načrt, vključno s finančno razdelitvijo po skladih	50

Kazalo preglednic

Preglednica 1: Teritorialne enote, število naselij in prebivalcev po občinah, Slovenija, 2022	7
Preglednica 2: Razvrstitev družb na območju LAS DBK 2021	11
Preglednica 3: Raba kmetijskih zemljišč v uporabi na območju RPP, 2020	12
Preglednica 4: Odstotek rabe kmetijskih zemljišč v uporabi (KZU)	13
Preglednica 5: Število prihodov in prenočitev turistov na območju LAS DBK 2023	15
Preglednica 6: Kadrovska struktura Razvojnega centra Novo mesto d.o.o.	41

SEZNAM KRATIC IN OKRAJŠAV TER POJMOV S POJASNILI

CLLD – Lokalni razvoj, ki ga vodi skupnost (Community Led Local Development)

EKSRP – Evropski kmetijski sklad za razvoj podeželja

ESRR – Evropski sklad za regionalni razvoj

EU – Evropska unija

KMG – kmetijsko gospodarstvo

KZU – kmetijska zemljišča v uporabi

LAS DBK – Lokalna akcijska skupina Dolenjska in Bela krajina

LEADER: *fr. Liaison entre actions de développement de l'économie rurale* – povezave med ukrepi za razvoj podeželskega gospodarstva

NUTS – skupna klasifikacija statističnih teritorialnih enot

MKGP - Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano

PTP – pomeni priznano tradicionalno poimenovanje, s katerim se lahko označi vina, če je za tako označevanje predhodno izdelan elaborat, ki opredeljuje geografsko območje in lastnosti vina ter utemeljuje uporabo tradicionalnega poimenovanja za vina, za katera so geografsko območje in lastnosti določeni s posebnim predpisom.

SKP – skupna kmetijska politika

SKTE – standardna klasifikacija teritorialnih enot

SLR – strategija lokalnega razvoja

1. OSEBNA IZKAZNICA LAS

Ime LAS	LOKALNA AKCIJSKA SKUPINA DOLENJSKA IN BELA KRAJINA	
Naslov LAS	Podbreznik 15, 8000 Novo mesto	
Naslov varnega elektronskega predala	lasdbk@vep.si	
Elektronski naslov LAS	lasdbk@rc-nm.si	
Spletna stran LAS	https://las-dbk.si/	
Vodilni partner LAS	Razvojni center Novo mesto, d. o. o.	
Naslov vodilnega partnerja LAS	Podbreznik 15, 8000 Novo mesto	
Številka transakcijskega računa LAS	SI 56 0297 0025 7193 143 pri NLB, d. d.	
Velikost območja LAS	1.254 km ²	
Število prebivalcev LAS	94.149 oz. 70.165 (brez naselij z več kot 10.000 prebivalci)	
Vključene občine (naštejte)	Črnomelj, Metlika, Mirna, Mirna Peč, Mokronog–Trebelno, Novo mesto, Semič, Straža, Šentjernej, Šentrupert, Škocjan, Šmarješke Toplice.	
Kohezijska regija	JV SLOVENIJA	
Financiranje SLR (označite)	<u>EKSRP</u>	<u>ESRR</u>

2. POVZETEK SLR

Pogodbno partnerstvo LAS Dolenjska in Bela krajina (v nadaljevanju LAS DBK) tudi v programskem obdobju nadaljuje s svojim delom v enaki sestavi in z istim vodilnim partnerjem. V partnerstvo je vključeno območje 12 občin: Črnomelj, Metlika, Mirna, Mirna Peč, MO Novo mesto, Mokronog-Trebelno, Semič, Straža, Šentjernej, Škocjan, Šmarješke Toplice in Šentrupert.

Strategija lokalnega razvoja (v nadaljevanju SLR) je nastala na osnovi prepoznanih potreb in potencialov na območju LAS DBK, v sodelovanju javnega, zasebnega in civilnega sektorja. Za oblikovanje ukrepov znotraj SLR so bili izvedeni dogodki, delavnice, okrogle mize in individualna srečanja, zbrani pa so bili tudi idejni predlogi projektov. Pri tem je bilo upoštevano osnovno načelo pristopa CLLD, po katerem mora razvojni dokument nastati po principu od »*spodaj navzgor*«. Ukrepi strategije sledijo cilju Strateškega načrta kmetijske politike 2021–2027, in sicer cilju SO8, ter Operativnemu programu kohezijske politike, cilju 5.

LAS DBK bo imel v programskem obdobju na osnovi izdelanega finančnega okvira na razpolago nekaj več kot 4 mio sredstev iz Evropskega kmetijskega sklada za razvoj podeželja in Evropskega sklada za regionalni razvoj. Sredstva bodo razporejena za izvajanje projektov, izbranih na osnovi javnih pozivov, projektov sodelovanja in projektov, izbranih po postopku neposredne potrditve, ter za izvajanje nalog, povezanih z vodenjem, s spremljanjem in z vrednotenjem strategije.

Strategija LAS DBK s pomočjo programa LEADER/CLLD razvoj podeželja obravnava celostno. Lokalni razvoj temelji na lokalni pobudi ter omogoča širok in poglobljen pogled na podeželje in upravljanje razvoja. Vsebinsko s pristopom naslavljamo vsa področja, ki so potrebna za kakovostno življenje na podeželju. Vključeni so novi inovativni pristopi, povezani s samooskrbo in z dopolnilnimi dejavnostmi, diverzifikacijo dejavnosti na kmetijah, tudi v smeri izobraževanja in izvajanja socialnih programov. Krožno in biogospodarstvo prinašata nove priložnosti lokalnemu podjetništvu. Trajnostno lokalno podjetništvo bo usmerjeno na področje socialnih inovacij, razvoja kreativnih industrij in uporabo tradicionalnih znanj za potrebe sodobnega potrošnika. Novi načini dela – delo od doma, omogočajo, da vse več mladih ostaja v domačem okolju. S tem pa se povečujejo potrebe po urejeni infrastrukturi znotraj domačega okolja. Za ohranjanje vitalnosti podeželskih območij pa tudi urbanih središč je treba omogočiti razvoj kulturnih, pristočasnih in drugih dejavnosti ter infrastrukture, predvsem na površinah in v večnamenskih objektih. Objektivno kulturne dediščine, ki jih je na območju LAS DBK precej in so prazni, je treba dati novo vsebino. Narava je prostor za sproščanje, vendar ne na škodo bogate biodiverzitete tega območja. Naravno in kulturno dediščino je treba obiskovalcem približati z naravi prijaznimi ureditvami, v smeri razvoja (eko)turizma, prepletene z gastronomijo, ki bo edukativen, hkrati pa bo prispeval k ohranjanju naravne in kulturne raznolikosti. Na podeželju in znotraj urbanih naselij je treba ohranjati heterogeno strukturo prebivalstva, tudi zaradi ohranjanja vitalnosti podeželja. To pa bo omogočeno z boljšo dostopnostjo do storitev. V strategiji so predvideni programi, namenjeni medgeneracijskemu sodelovanju, krepitvi kompetenc vseh ciljnih skupin, skrbi za starejše, mlade in druge prikrajšane skupine.

Pri reševanju potreb na območju LAS bodo spodbujene različne oblike sodelovanja, ki bodo vključevale predstavnike vseh treh sektorjev - ekonomskega, javnega in nevladnega. S tem se bo spodbujalo razvoj novih poslovnih modelov, krepilo lokalno samooskrbo, gospodarsko rast in kakovost življenja na podeželju. Pri tem bo upoštevana tudi trajnost projekta. Dosedanja praksa izvajanja pristopa LEADER na območju LAS je pokazala, da imajo projekti, za katerimi stojijo lokalni prebivalci, trajnejši pozitivni učinek na okolje.

Iz ovrednotenih kazalnikov SLR je razvidno, da je ta ambiciozno zastavljen in bo prispeval k trajnostnemu razvoju projektnega območja. Da pa bodo kazalniki dejansko doseženi, bo potrebna sprotna evalvacija izvajanja SLR. Glede na to, da so v okolju že vzpostavljeni kakovostni mehanizmi, je realno pričakovati, da bodo zastavljeni kazalniki in cilji doseženi.

3. OPREDELITEV OBMOČJA IN PREBIVALSTVA, ZAJETEGA V SLR

3.1. Splošne geografske in demografske značilnosti območja LAS

3.1.1 Opredelitev območja LAS

Območje Lokalne akcijske skupine Dolenjska in Bela krajina zajema geografsko zaokroženo celoto 12 občin (Črnomelj, Metlika, Mirna, Mirna Peč, Mestna občina Novo mesto, Mokronog–Trebelno, Semič, Straža, Šentjernej, Šentrupert, Škocjan in Šmarješke Toplice). Območje leži v Jugovzhodni Sloveniji, ki je na ravni NUTS 2 razvrščena v Vzhodno Slovenijo in je z 2.675 km² po površini največja slovenska regija ravni NUTS 3. Na ravni SKTE 4 so na območju LAS DBK tri upravne enote: UE Črnomelj, UE Metlika in UE Novo mesto, na ravni SKTE 5 pa 12 občin, ki tvorijo zaokroženo celoto – svet reliefne razgibanosti, številnih vodotokov, pretežno kraških naravnih danosti, s številnimi skupnimi naravnimi in družbeno-geografskimi značilnostmi.

Preglednica 1: Teritorialne enote, število naselij in prebivalcev po občinah, Slovenija, 2022

	Površina km ²	Število preb. (2022)	Število naselij	Gostota prebival stva 2022	Skupni prirast /1000 preb.	Povpre čna starost (2022)	Indeks staranja (2022)	Koeficient razvitosti občin
ČRNOMELJ	340	14.279	122	42	-2,6	44,9	150,9	0,90
METLIKA	109	8.452	59	78	-2,8	44,9	159,7	1,01
MIRNA	31	2.694	22	86	4,1	42,3	109,7	1,08
MIRNA PEČ	48	3.077	28	64	11,4	41,5	95,8	1,19
MOKRONOG– TREBELNO	74	3.164	43	43	-0,3	42,2	105,2	1,08
NOVO MESTO	236	37.615	98	160	5,1	42,2	111,6	1,29
SEMIČ	147	3.864	47	26	-4,1	44,4	141,4	0,92
STRAŽA	29	3.881	11	135	-1,3	43,4	131,2	1,17
ŠENTJERNEJ	96	7.247	58	76	3,6	41,3	95,1	0,98
ŠENTRUPERT	49	2.935	25	60	11,6	42,7	127	1,09
ŠKOCJAN	61	3.419	39	57	-2,1	40,2	80	0,94
ŠMARJEŠKE TOPLICE	34	3.522	24	103	0,0	43,3	118,7	1,14
SKUPAJ OBMOČJE	1254	94.149	576	77,5		42,8	118,85	

Vir: Statistični urad RS, SiStat - SURS

Z geografskega vidika je območje razdeljeno na dva dela, Dolenjska in Bela krajina, a je kljub temu zaokroženo in povezano v celoto. Območje LAS DBK meri 1.254 km² in vključuje 576 naselij. Območje LAS DBK ima 94.149 prebivalcev, vključno z naseljem Novo mesto (23.984), brez naselja Novo mesto pa 70.165 prebivalcev.

Območje Natura 2000 se razprostira na več kot polovici območja občin Semič in Šentjernej. Veliko več kot 40 % površine območja Natura 2000 obsega tudi v občini Črnomelj (MKO, Natura 2000, julij 2014). Posamezni deli območij Nature 2000 so na območju občin Metlika, Mirna Peč, Mokronog-Trebelno, Novo mesto, Straža, Škocjan, Šentrupert in Šmarješke Toplice. Najobsežnejša območja so Krakovski gozd, Šentjernejsko polje, Kolpa in Gorjanci. Posamezna območja so uvrščena v mrežo območij Nature 2000 na osnovi »*habitatne*« ali »*ptičje*« direktive. Območja Nature 2000 s predvidenimi načrti upravljanja ohranjajo biotsko raznovrstnost in zgled krajine.

V območje Nature 2000 je vključenih 122.060 ha površin. Od tega največ na območju belokranjskih občin, in sicer v Semiču 61,62 %, Črnomlju 48,51 % in Metliki 20,13 % vseh površin. Od dolenjskih občin imata največ površin, vključenih v območje Natura 2000, občina Šentjernej 74,14 % in Mestna občina Novo mesto 25,19 %.

Občine Črnomelj, Metlika, Semič, Šentjernej v skladu s 24. členom Zakona o spodbujanju skladnega regionalnega razvoja sodijo **med obmejna problemska območja**, za katera v skladu s Programom razvojnih spodbud v obdobju 2022–2025 veljajo posebne razvojne prioritete, eden od instrumentov podpore je tudi pristop CLLD.

3.1.2 Demografska struktura območja LAS

Starostna struktura - določena območja (predvsem Bela krajina) imajo neugodno starostno strukturo prebivalstva, ta se stara hitreje kot v povprečju v Sloveniji. Za Slovenijo je značilno, da ima od sredine leta 2003 več starega kot mladega prebivalstva. Na staranje prebivalstva kaže tudi **indeks staranja**, to je razmerje med prebivalci, starimi 65 ali več let, in prebivalci, mlajšimi od 15 let. Na območju LAS DBK je povprečje indeksov staranja sicer nižje od slovenskega povprečja (139,9) in znaša 118,85. Le v občinah Črnomelj, Metlika, Semič, Straža in Šentrupert je ta višji od državnega povprečja.

Povprečna starost prebivalstva na območju LAS DBK se je rahlo povišala z 41,61 (leta 2016) na 42,77 (leta 2022).

V regiji JV Slovenija se tako kot v celotni Sloveniji od leta 2013 konstanto zvišuje razmerje odvisnega prebivalstva (otroci 0–14 let in starejši od 65 let) od delovno sposobnega prebivalstva (15–64 let). Gre za koeficient starostne odvisnosti prebivalstva, ki nam pove, koliko otrok in starejših prebivalcev je odvisnih od 100 delovno sposobnih oseb. Koeficient se je od leta 2016 povišal s 46,97 na 56,96, na nivoju države pa za leto 2022 znaša že 56,7.

Skupni prirast je seštevek naravnega in selitvenega prirasta v koledarskem letu in je v šestih občinah negativen, v šestih občinah pozitiven, še posebej izstopa občina Semič z negativnim prirastom -4,1.

Značilna je redka in razpršena poselitev, večje zgostitve so v večjih urbanih središčih. Gostota poselitve slovensko povprečje (104) presega le v občinah Novo mesto in Straža. Najnižjo **gostoto poselitve** ima občina Semič, kjer prebiva 26 prebivalcev na km². Iz tega izhaja, da je v kar 9 občinah gostota poselitve nižja od povprečne slovenske, kar kaže tudi na koncentracijo zaposlitve blizu večjih zaposlitvenih središč.

Trg dela in zaposlenost - **stopnja brezposelnosti se je v primerjavi s prejšnjim programskih obdobjem znatno znižala** in je marca 2023 znašala 5,7 % (5,5 % SLO povprečje). Še vedno po stopnji brezposelnosti odstopajo belokranjske občine, in sicer Črnomelj (9,85 %), Metlika (9,39 %) in Semič (8,2 %). Največja stopnja brezposelnosti je v starostni skupini 15–24 let (10,2 %), najnižja pa v starostni skupini 40–44 let (2,8 %), nato se ponovno zvišuje.

Marca 2023 je bila stopnja brezposelnosti med delovno aktivnimi prebivalci območja LAS DBK, starimi med 25 in 39 let 3,5 %, kar je zelo ugodno v primerjavi s prejšnjim programskim obdobjem, ko je brezposelnost v isti starostni skupini znašala 22,4 %.

Stopnja tveganja revščine na območju LAS DBK je v letu 2021 znašala 8 % in se je v primerjavi s prejšnjim programskim obdobjem (leto 2014) **skoraj prepolovila**. Stopnja tveganja revščine je pod slovenskim povprečjem, ki znaša 11,7 %. Nizek odstotek tveganja revščine je rezultat visoke zaposlenosti in uspešnosti gospodarstva, predvsem na območju ožje Dolenjske, medtem ko obmejna območja še vedno presegajo slovensko povprečje.

Izobrazbena struktura je na območju **LAS DBK nižja od slovenskega povprečja**. Osnovnošolsko izobrazbo ali manj ima 36 % prebivalcev (SLO 21,87 %), srednješolsko 46 % (SLO 52,63 %) in višjo oz. visoko 18 % prebivalcev (SLO 25 %). Na nižjo izobrazbeno strukturo vplivajo ranljive skupine, kot so Romi pa tudi priseljenci iz nekdanje Jugoslavije. Programi za boljšo integracijo v okolje se izvajajo, in sicer v okviru Društva za razvijanje prostovoljnega dela Novo mesto, Razvojno izobraževalnega centra Novo mesto ter Zavoda za izobraževanje in kulturo Črnomelj.

Novo mesto postaja tudi **vse pomembnejši visokošolski center**. Poleg programov, ki jih ponuja Univerza v Novem mestu (Fakulteta za zdravstvene vede, Fakulteta za ekonomijo in informatiko, Fakulteta za poslovne in upravne vede, Fakulteta za strojništvo), imajo tu svoj prostor še Fakulteta za organizacijske študije v Novem mestu, Fakulteta za informacijske študije v Novem mestu, Fakulteta za

industrijski inženiring Novo mesto in Visoka šola za upravljanje podeželja Grm Novo mesto. Vse bolj pomemben razvojniki in promotor na področju digitalizacije in krožnega gospodarstva pa postaja Rudolfovo – Znanstveno in tehnološko središče Novo mesto.

3.1.3 Naravna dediščina

Območje LAS DBK spada med naravno in **geografsko pestre pokrajinske enote**, ima visoko stopnjo naravne ohranjenosti prostora, sega od Gorjancev, Krškega hribovja do rečnih dolin Krke, Mirne, Kolpe in Lahinje. Delež gozdov na območju LAS DBK je do 75 %, zato ima pri ohranjanju narave v povezavi z obstojem in razvojem dejavnosti v prostoru ključno vlogo gozdarstvo, ki mora zagotavljati večnamensko rabo gozdov in ekstenzivno kmetijstvo. Gozdovi so pomemben sestavni del območja in biotske raznovrstnosti ter hkrati obnovljiv surovinski vir, pomemben tako za gospodarstvo kot tudi za ekološko ravnovesje v okolju. Posebnost območja so pragozdni ostanki in rezervati, zahodni del Krakovskega gozda sega na območje LAS, prav tako pa območje obsega Krajinski park Kolpa in Krajinski park Lahinja, ki sta zavarovana že od leta 1998 in 1988. Zavarovana območja in parki predstavljajo razvojni izziv, saj je treba poleg varstva okolja zagotoviti trajnostni razvoj v povezavi s specifičnimi oblikami turizma ali v izobraževalni namen, v okviru katerega se lahko izvedejo dogodki za širšo javnost ali specifične skupine posameznikov, raziskovalcev ali znanstvenikov.

Za območje je značilno, da ima **pestro biotsko podobo s prisotnostjo redkih in ogroženih rastlinskih in živalskih vrst** (npr. črtasti medvedek, veliki podkovnjak, vejicati in navadni netopir). S projektom »*Predstavitev in varstvo človeške ribice, na primeru črne človeške ribice v Beli krajini*« je stroka opozorila na fenomen črne človeške ribice in pomen čistih podzemnih voda za njen obstoj.

V območju **Natura 2000 so ekosistemi na območju LAS opredeljeni kot naravne vrednote, ekološko pomembna območja in območja Nature 2000** (npr. polnaravna suha travišča in grmiščne faze na karbonatnih tleh, hrastovo-belogabrovi gozdovi). Na območjih varovane narave je treba najti ravnovesje med dejavnostmi lokalnega prebivalstva in ohranjanjem življenjskega prostora ogroženih rastlinskih in živalskih vrst ter redkih habitatov.

Pomemben del območja so tudi kraške jame in brezna ter hidrološka dediščina kraških izvirov in vodotokov. Obsežen odstotek naravne dediščine ima spomeniško, rezervatno, znanstveno-raziskovalno ali biotopsko namembnost.

Raznolika krajina, ki je pogojena z naravnimi danostmi, kot so reliefna razgibanost, gozdnatost, kraški svet, vodotoki, je pod negativnim vplivom intenzivnih oblik kmetovanja, preusmerjanja kmetijstva v druge panoge, degradacije okolja, neposrednih posegov v prostor (ceste, avtoceste), opuščanja kmetijske rabe, povečanja deleža zaraščanja oz. gozdnatost, ki je opazen in napredujoč proces. Ta zmanjšuje obseg kmetijskih zemljišč in spreminja kulturno krajino. **Kmetijske in ostale dejavnosti, ki temeljijo na večjih posegih v prostor, so omejene s strani Nature 2000**, zato je treba najti kompromis med priznanimi omejitvami in interesi posameznikov. Tudi v turizmu bodo prednost imela manjša vlaganja v infrastrukturo (zagotavljanje zelene infrastrukture), s poudarkom na izobraževanju in ozaveščanju o ohranjanju narave in okolja.

V primerjavi z večino drugih statističnih regij je kmetijstvo v povezavi z gozdarstvom v Jugovzhodni Sloveniji še vedno pomembna dejavnost. Obe dejavnosti sta z dopolnilnimi dejavnostmi ter naravno in kulturno dediščino pomembni zlasti za trajnostni razvoj podeželja. Na podeželju je porast oskrbnih in storitvenih dejavnosti, kar se odraža tudi na morfoloških značilnostih.

3.1.4 Kulturna dediščina

Na območju LAS DBK se nahaja **zelo heterogena kulturna dediščina**, saj je prisotnih kar 1728 enot registrirane nepremične kulturne dediščine (od teh je 520 oz. 30 % kulturnih spomenikov lokalnega in 14 oz. 0,8 % državnega pomena), kar predstavlja približno 6 % vse nepremične kulturne dediščine v Sloveniji. Prevladujejo predvsem kmečka, trška in meščanska arhitektura (41 %), arheološka najdišča (18 %), cerkve, kapele in znamenja (16 %) in spominska obeležja prve in druge svetovne vojne ter poveljnih pobojev (14 %). Manj je tehniške dediščine – mlinov, žag, kovačij, kamnitih in lesenih mostov (3,5 %) ter gradov (2,5 %), najmanj pa je naselbinske dediščine, dediščinske kulturne krajine in vrtno-

arhitekturne dediščine. Kar **26 % nepremične kulturne dediščine je v izjemno slabem fizičnem stanju** in ji brez dodatnih ukrepov v kratkem grozi propad. Med najbolj ogrožen segment dediščine sodijo predvsem kmečka arhitektura in objekti tehniške dediščine. V teh okvirih se bo v novem programskem obdobju spodbujalo predvsem trajnostno naravnane projekte s področja kulturnega (dediščinskega) turizma. To pomeni takšne turistične produkte, ki vključujejo institucionalizirano materialno in nematerialno kulturno dediščino, lahko kot turistično infrastrukturo ali njeno obnovo in revitalizacijo, med drugim tudi za potrebe promocije Nature 2000 in varstva naravnih vrednot ter spremljanje njihovega stanja.

3.1.5 Trajnostno načrtovanje zmanjšanja obremenjevanja okolja

V prejšnjem programskem obdobju so občine pristopile k pripravi Celostnih prometnih strategij (MO Novo mesto, Občina Metlika in Občina Črnomelj). **Mobilnost predstavlja izziv predvsem na ruralnem območju, kjer se prebivalci (zlasti starejši) soočajo z nerednim oz. časovno zelo omejenim/redkim voznim redom.** Večina občin težavo rešuje s prevozi Prostofer. V izdelan sistem ponudnika so se občine vključile z lastnimi vozili, kupljenimi tudi s pomočjo sofinanciranja iz sredstev CLLD. V programskem obdobju je bil na območju LAS DBK uspešno izveden projekt »*Kolesarska veriga na podeželju*«. V okviru projekta so sodelovale občine Črnomelj, Semič, Mirna Peč in MO Novo mesto, ki so postavile postajališča za izposajo koles. Na terenu so že izkazane potrebe po nadgradnji oz. razširitvi projekta na ostale občine na območju LAS, kar je glede na to, da je izgradnja kolesarskih stez ena od prednosti trajnostne mobilnosti tudi na nacionalnem nivoju, razumljivo, zato je realno pričakovati nadaljnje naložbe v postavitev postajališč.

3.1.6 Stanje skupne infrastrukture in opremljenost vaških središč

Na območju LAS DBK je več kot **100 objektov, ki so v skupni rabi.** S tem so mišljeni kulturni in gasilski domovi, prostori za medgeneracijsko druženje, zapuščeni šolski objekti ... Več kot 50 % teh objektov ni izkoriščenih in so potrebni nujnih vzdrževalnih del. Najpogostejša težava, s katero se srečujejo možni investitorji, so neurejena dovoljenja. Večina **teh objektov nima uporabnega dovoljenja** in je treba dokumentacijo še pridobivati. Urejena vaška središča postajajo vse bolj pomemben faktor za dobro počutje prebivalcev, zato so bile tudi na delavnicah dane pobude za sofinanciranje ureditve manjše infrastrukture na podeželju in znotraj urbanih naselij (ureditev igrišč, tematskih poti, fitnesov na prostem).

3.2 Gospodarski položaj območja LAS

3.2.1 Gospodarstvo, podjetništvo in mreženje

Gospodarska razvitost območja Dolenjske in Bele krajine je zelo različna. Močno odstopa ožja Dolenjska z razvitim industrijskim središčem Novo mesto, kjer je skoncentrirano tudi največ gospodarskih družb (KRKA, tovarna zdravil, d. d.; Revoz, d. d., avtomobilska industrija). Od tu dobri gospodarski kazalniki.

Preglednica 2: Razvrstitev družb na območju LAS DBK 2021

Občine	NETO DODANA VREDNOST			
	Št. družb	Znesek NDV v mio EUR	indeks 2021/2020	Znesek NDV na zaposlenega* v EUR
Črnomelj	240	79.492	123	40.868
Metlika	117	54.124	116	38.164
Novo mesto	807	1.280.534	98	74.909
Semič	54	26.454	131	40.311
Šentjernej	90	69.084	116	49.385
Škocjan	29	7.762	115	45.224
Mirna Peč	19	8.066	140	71.360
Mokronog-Trebelno	35	10.970	110	35.064
Straža	57	25.291	128	56.565
Šmarješke Toplice	36	23.412	121	52.458
Šentrupert	43	29.351	107	53.832
Mirna	41	27.300	112	46.507

Vir: https://www.ajpes.si/Doc/LP/Informacije/PoStatRegijah/07_Jugovzhodna_Slovenija_Informacija_2021_GD_SP_ZAD.pdf

Povprečna neto dodana vrednost na zaposlenega znotraj območja LAS DBK je v letu 2021 znašala 50,3 tisoč EUR, torej 2 % manj, kot je znašalo slovensko povprečje. K tolikšni povprečni vrednosti prispevata uspešni gospodarstvi v Novem mestu in Mirni Peči. Slabše povprečje je na območju Bele krajine, kjer je **neto dodana vrednost na zaposlenega** znašala 39,7 tisoč EUR, kar je 22,4 % pod slovenskim povprečjem. BDP na prebivalca je znašal 23,9 tisoč EUR, kar je tudi nekoliko **pod slovenskim povprečjem**, in sicer 3,5 %. Povprečna mesečna plača je znašala 1.981 EUR oz. 7,4 % manj od slovenskega povprečja. Tudi v tem primeru so **sorazmerno dobri kazalniki rezultat gospodarstva v Novem mestu**.

Pomemben pospeševalnik razvoja sta blagovni znamki, ki sta bili razviti tudi s pomočjo sofinanciranja iz sredstev LEADER/CLLD. **Kolektivna blagovna znamka »Dobrote Dolenjske«** vključuje prek 450 certificiranih kulinaričnih in rokodelskih izdelkov, svoji prodajalni ima v Trebnjem in Ljubljani, polni tudi police v večjih trgovskih sistemih, predvidena je še prodajalna v Novem mestu. Vzporedno se na območju Bele krajine razvija blagovna **znamka »Belokranjsko«**. Vanjo je trenutno vključenih 39 ponudnikov ter 106 certificiranih izdelkov in jedi. Certificiranje se bo nadaljevalo z vključevanjem novih ponudnikov, vključno s turističnimi nastanitvami. Razvijajo se tudi trženjski kanali prek spletnih platform, butičnih prodajno-promocijskih centrov in zametkov logističnega centra (KZ Metlika).

Gospodarstvo območja LAS DBK sloni na velikih podjetjih, kljub temu pa je vse več pobud za samozaposlitev. Obdobje COVID-a je prineslo nove oblike dela in programe. Na območju LAS se izvajajo programi, kot so **PONI (Podjetno nad izzive)**, v okviru katerega potencialni podjetniki v štirih mesecih razvijejo in uresničijo svojo podjetniško idejo. V obdobju 2020–2023 je bilo vključenih prek 80 udeležencev. Program SIO (Subjekti inovativnega okolja) ima pomembno vlogo pri nastajanju novih podjetij, zlasti tistih, ki so pomembna za večjo konkurenčnost slovenskega gospodarstva in z višjo dodano vrednostjo. Program SPOT (Slovenska poslovna točka) nudi celovit sistem podpornih in brezplačnih storitev za poslovne subjekte. V novem programskem obdobju se je začel izvajati **projekt SRC EDIH**, digitalno inovacijsko stičišče, s ciljem dejavnega pospeševanja digitalne preobrazbe malih podjetij, ki je pogoj za konkurenčen nastop na trgu. V **projektu SOCRATES** se išče priložnosti za razvoj socialnega podjetništva tudi na tem območju, čeprav trenutni kazalniki niso zadovoljivi. LEADER/CLLD s svojimi aktivnostmi mreženja ustvarja platformo, v nekaterih primerih pa tudi nadgradnjo navedenih programov, kar dokazujejo že izvedeni projekti, kot je **»Kreativnica Marela«**, v katerem se je povezalo **20 kreativcev (rokodelcev)**. Ti stara rokodelska znanja s pridom izkoriščajo za razvoj in oblikovanje izdelkov za vsakdanjo rabo (oblačila in razni modni dodatki) pa tudi notranjega interierja (izdelki iz lesa, keramike in ostalih naravnih materialov). V projektu **»Roboti med nami«** so bila izdelana izhodišča za razvoj **»Kompetenčnega centra robotike«**. Izdelani programi bodo namenjeni izobraževanju malih podjetnikov o **pomenu digitalizacije in tudi robotizacije poslovnih procesov**, kajti le tako bodo lahko ostali konkurenčni na EU trgih. Možna pa bodo tudi izobraževanja v smeri razvoja poklicev prihodnosti.

Ti programi bodo zlasti pomembni za mlade, ki šele iščejo svojo poklicno pot in se po zaključku osnovne šole odločajo za nadaljnje izobraževanje.

Socialno podjetništvo je na območju LAS DBK slabo razvito. Po podatkih projekta SOCRATES (SMP-COSME2021) je na območju JV Slovenije, kamor sodi LAS DBK, le 15 socialnih podjetij, kar regijo uvršča na peto mesto med dvanajstimi regijami v Sloveniji. Vzrok v tako majhnem številu socialnih podjetij je treba iskati v močno razvitem gospodarstvu pa tudi v nestimulativni državni politiki za takšno obliko podjetništva.

Pri izgradnji podjetniške infrastrukture in podpornega okolja je bilo storjenega veliko, vendar bo treba v naslednjem obdobju **pozornost posvetiti povezovanju, digitalizaciji, razvoju novih trženjskih kanalov.** Potrebna bo še veliko napora, da bo podporno okolje postalo učinkovito in bo podjetnikom nudilo produktivna orodja in rešitve.

3.2.2 Kmetijstvo in gozdarstvo

Na območju LAS DBK kmetijstvo predstavlja preplet socialno-ekonomske in okoljske funkcije. Geografske in okoljske značilnosti območja LAS v veliki meri pogojujejo značilnosti kmetijstva. Kmetijska zemljišča, ki predstavljajo osnovo kmetovanja, so največji omejitveni dejavnik z vidika konkurenčnosti kmetijske pridelave na trgu EU, saj je jih je kar **75 % uvrščenih v območja z omejenimi dejavniki za kmetijsko pridelavo oz. območja z naravnimi ali drugimi omejitvami** (85 % kmetijskih gospodarstev na območju LAS DBK obdeluje KZU na teh območjih). Zato prav vizija razvoja t. i. zelenega gospodarstva in vloga kmetijstva pri varovanju naravnih virov in varstva narave prek razumevanja procesov proizvodnje hrane pomeni realno možnost vzdržnega trajnostnega razvoja in pridobivanja novih delovnih mest v kmetijstvu, pa tudi v nekaterih spremljajočih gospodarskih dejavnosti, zlasti turizmu.

Klimatski pogoji na območju Dolenjske in Bele krajine v osnovi omogočajo razvoj domala vseh kmetijskih panog. Vendar pa vse izrazitejše posledice **podnebnih sprememb** (vse pogostejša sušna obdobja na eni strani in obdobja dolgotrajnejših padavin na drugi) za kmetijstvo pomenijo dodaten izziv in nujno prilagajanje.

Na območju LAS je 28.485 ha kmetijskih zemljišč v uporabi, v strukturi rabe kmetijskih zemljišč pa prevladuje trajno travinje z 59,84 % KZU.

Preglednica 3: Raba kmetijskih zemljišč v uporabi na območju RPP, 2020

Občina	Kmetijska zemljišča v uporabi (ha)	Njive (ha)	Trajni travniki in pašniki (ha)	Sadovnja ki in oljčniki (ha)	Delež površine trajnih travnikov in pašnikov glede na KZU (v %)	Vinogradi (ha)
Črnomelj	5527	2420	2882	171	52,14	54
Metlika	2786	1163	1344	z	48,24	190
Mirna	715	176	513	19	71,75	8
Mirna Peč	1603	752	824	z	51,40	11
Mokronog-Trebelno	2090	579	1432	50	68,52	29
Novo mesto	4892	1508	3153	113	64,45	z
Semič	1820	254	1464	58	80,44	z
Straža	712	311	388	11	54,49	3
Šentjernej	3452	1667	1573	81	45,57	128
Šentrupert	1462	407	988	43	67,58	z
Škocjan	2263	842	1337	36	59,08	47
Šmarješke Toplice	1163	456	633	35	54,43	40
Skupaj	28.485	10.535	16.531	617	59,84	510

Vir: Popis kmetijskih gospodarstev, Slovenija 2020 (Statistični urad Republike Slovenije)

Na območju LAS je bilo na osnovi Popisa kmetijskih gospodarstev v letu 2020 4.821 kmetijskih gospodarstev. Posamezno kmetijsko gospodarstvo v povprečju obdeluje 5,91 ha kmetijskih zemljišč. Med posameznimi občinami obstajajo precejšnje razlike glede strukture, naravnih danosti in intenzivnosti kmetijske pridelave.

Po deležu **ekoloških zemljišč se območje LAS z 12,5 % (povprečje SLO 11 %) uvršča na 4. mesto v Sloveniji**. To omogočajo ugodni naravni pogoji, kot so nadpovprečna pestrost rastlinstva in živalstva, ugodno podnebje in veliko vodnih virov. Omejitve, s katerimi se ekološko kmetijstvo srečuje, so vezane na strmine, razdrobljenost enot, sušna ali močvirska območja. Z ekološkim poljedelstvom je pokritih le 2,8 % vseh njiv.

Preglednica 4: Odstotek rabe kmetijskih zemljišč v uporabi (KZU)

Občina	Število kmetij	Površina KZU na kmetijsko gospodarstvo (v ha)	Delež KZU glede na celotno površino občine (v %)	Delež kmetij z več kot 10 ha KZU v uporabi	Št. KMG z registriranimi dopolnilnimi dejavnostmi*	Št. KMG z registrirano dopolnilno dejavnostjo – turizem na kmetiji**
Črnomelj	927	5,96	16,27%	10,6%	62	14
Metlika	547	5,09	25,58%	10,8%	31	17
Mirna	136	5,26	22,84%	11,0%	4	2
Mirna Peč	182	8,81	33,4%	25,8%	21	2
Mokronog-Trebelno	301	6,94	28,47%	21,9%	15	4
Novo mesto	967	5,06	20,76%	9,8%	47	17
Semič	307	5,93	12,41%	8,5%	20	7
Straža	104	6,85	24,98%	14,4%	12	2
Šentjernej	572	6,03	35,96%	14,5%	28	7
Šentrupert	243	6,02	29,78%	14,4%	13	6
Škocjan	337	6,72	37,47%	18,4%	11	4
Šmarješke Toplice	198	5,87	34,01%	10,1%	13	4
Skupaj	4821					

Vir:

*Popis kmetijskih gospodarstev, Slovenija 2020 (Statistični urad Republike Slovenije)

** Obdelava RKG, KGZS-Zavod NM, JSKS

Podatke Statističnega urada RS velja primerjati tudi s podatki o oddaji zbirnih vlog – v letu 2022 je na območju LAS DBK zbirno vlogo (vsakoletna vloga za plačila ukrepov skupne kmetijske politike) oddalo 3.710 kmetijskih gospodarstev. Ta kmetijska gospodarstva so v tem letu obdelovala 27.081 ha KZU oz. v povprečju 7,30 ha KZU/KMG (Vir: *interni podatki Javne službe kmetijskega svetovanja*).

Med posameznimi kmetijskimi panogami je prevladujoča živinoreja, kar je do neke mere pogojeno z naravnimi danostmi za kmetijsko pridelavo (delež trajnega travinja, konfiguracija terena ...). Posledično se večji del njivskih površin namenja za pridelavo krme za živali. Zaradi tega je na razpoložljivih njivskih površinah prevladujoča poljščina koruza, vendar reja govedi zaradi cenovnih nesorazmerji izgublja na pomenu. Po ocenah pa še vedno 60–70 % kmetij redi **proizvodne domače živali**. Velik del živinorejske prireje se v zadnjih letih **vključuje v certificirane sisteme pridelave: »izbrana kakovost«, »senena prireja« in »ekološka prireja«.**

Tudi **vinogradništvo je kmetijska panoga, ki je za območje izrazito tradicionalna**. Na Dolenjskem in v Beli krajini je okvirno 2.700 ha vinogradov (podatki dejanske rabe, izrazito odstopanje od podatkov SURS). Vendar pa se **obseg površin z vinogradi zmanjšuje** (po podatkih SURS v obdobju 10 let za skoraj 400 ha). Najbolj prepoznavna in tržno najpomembnejša vina so cviček PTP, metliška črnina PTP in belokranjec PTP. Območje je prepoznavno tudi po številnih vinih vrhunske kakovosti in v zadnjem

obdobju vedno bolj tudi po peninah. Na območju delujeta dve združni kleti, in sicer KZ Krško in KZ Metlika.

V zadnjih letih je opazen trend povečanega zanimanja za tržno pridelavo zelenjave. V kmetijstvu je to delovno najbolj intenzivna panoga, obseg pridelave pa pogosto omejen z možnostjo namakanja oz. pridobitvijo vodnega dovoljenja. Na območju LAS DBK kmetije vrtnine pridelujejo na 260 ha površin (ocena strokovnih služb KGZS ZAVOD NM, Oddane zbirne vloge 2012): 8,5 ha je pridelave zelenjave pod pokritimi površinami, 180 ha na prostem, 0,43 ha zelišč na prostem, 68 ha mešane rabe s poljščinami in 5,17 ha špargljev. Kmetije so večinoma usmerjene neposredno na trg. **Tržijo na tržnicah, zdraviliščem, javnim zavodom in imajo razvito prodajo na domu. Od pridelovalnih zelenjavnih vrst je največ zelja, paprike, kumaric in solate.**

Podobno kot pri pridelavi zelenjave oz. vrtnin je trend **povečevanja obsega pridelave sadja**, kar pa zlasti velja za tržno pridelavo jagodičevja, orehov in drugih, do sedaj manj zastopanih sadnih vrst (leska, kaki). Med sadnimi vrstami je najbolj zastopana **jablana**, ki se prideluje na integriran in **ekološki način**. Površine za ekološko pridelavo sadja počasi rastejo in zavzemajo že 11 % intenzivnih sadovnjakov in 14 % ekstenzivnih rastlinjakov, kar je pod SLO povprečjem (SLO int. EKO 24 %, ekst. 22 %). Narašča zanimanje za sajenje odpornih sort jabolk na ekološki način in pridelavo ostalih sadnih vrst, predvsem z namenom širjenja ponudbe na sadjarskih kmetijah. Hkrati pa se v zadnjem času povečuje število zainteresiranih novincev v kmetijski pridelavi, ki iščejo pridelovalno in tržno nišo, **predvsem v promociji zdravega življenja, z namenom vključevanja svoje pridelave in predelave v turistično ponudbo kraja, v zdravstvene, terapevtske in učne namene ter oživljanje različnih krajevni zgodb**. Slednji se odločajo za sajenje in tržno pridelavo različnih sadnih vrst, ki so tolerantne oziroma odporne na bolezni in jih nameravajo pridelovati na ekološki način.

Strukturne spremembe, ki spremljajo kmetijstvo tudi na območju LAS DBK, so manj intenzivne od pričakovanih. Poleg tradicionalnosti kmetovanja sta vzroka **razdrobljena posestna struktura in starost lastnikov (gospodarjev) kmetij**, saj je 65 % lastnikov, ki upravljajo s kmetijami, starejših od 55 let. Stanje v kmetijstvu je tudi posledica ukrepov skupne kmetijske politike ter vse izrazitejšega odpiranja trga in kapitalnih povezav v živilsko predelovalni verigi. V kmetijstvu sta za vzpostavljanje konkurenčnosti ključni racionalizacija pridelave in tržna organiziranost. Z izjemo mlečne prireje, dovolj aktivnim in močnim nosilcem, organizatorjem proizvodnje in trženja (kmečke zadruge, posamezna podjetja), **večji del tržne pridelave na kmetijah ni tržno organizirane**. To za že tako strukturno razdrobljeno kmetijsko pridelavo pomeni dodatno tveganje na trgu.

Posamezna **kmetijska gospodarstva so uspela slediti trendom strukturnega prilagajanja** (po ocenah strokovnih služb KGZS - Zavod NM je takih 20 % kmetij) in so tudi z vidika ekonomičnosti pridelave konkurenčna na trgu EU. Za večino kmetij kmetovanje predstavlja dodaten oz. spremljajoči vir prihodka družinskih članov. Ohranjanje kmetovanja oz. obdelovanje kmetijskih površin je ključno za ohranjanje okoljske funkcije kmetijstva, ki se navezuje na **ostale gospodarske dejavnosti, zlasti na turizem**. V zadnjih letih je zaznati povečan obseg ekološke pridelave. V letu 2022 je na območju LAS DBK na način ekološke pridelave kmetovalo 173 KMG na 2.180 ha kmetijskih zemljišč. Kmetijsko pridelavo pa se vzporedno usmerja tudi v okviru različnih **shem kakovosti** (izbrana kakovost, PTP vina ...), **bank eko semen, platforme zeliščarjev in rejcev drobnice**, boljše organiziranosti (horizontalni in vertikalni) ter nadaljnjega uvajanja dopolnilnih dejavnosti na kmetiji. Številne kmetije s ciljem zagotavljanja zadostnega prihodka dejavnost širijo z dopolnilnimi dejavnostmi – takih je v letu 2023 na območju LAS DBK 277. Med temi jih je 84, ki imajo registrirano **dopolnilno dejavnost turizem na kmetiji**.

Poleg večjih gospodarstev vse pomembnejša postaja tudi samooskrba manjših gospodarstev. O pomenu zdravo pridelane hrane je treba osveščati že osnovnošolsko mladino pa tudi ostale prebivalce.

Gozdarstvo – površina gozdov na območju LAS DBK znaša 73,529 ha. Med cilji gospodarjenja z gozdovi je najpomembnejša proizvodnja lesa, sledijo pa varstvo narave, ohranjanje rastlinskih in živalskih vrst, ohranjanje voda, čiščenje zraka in regulacija klime, rekreacija in turizem. Gozdnatost območja je 55 % (SLO 58 %), od tega je 81 % gozdov v zasebni lasti (SLO 77 %) - z obema kazalnikoma se območje približuje slovenskemu povprečju. V preteklosti so že obstajale pobude za **predelavo odpadnega lesa**, predvsem na območju mirnske doline (Lesno predelovalni center Šentrupert), kjer je odpadnega lesa dovolj in predstavlja priložnost za razvoj zelenega, krožnega gospodarstva.

Vir: http://www.zgs.si/delovna_podrocja/lesna_biomasa/potenciali_po_obcinah/index.html

3.2.3 Turizem

Na območju LAS DBK delujeta **dve turistični destinaciji, in sicer Dolenjska**, ki vključuje zdravilišči v Dolenjskih in Šmarjeških Toplicah, ter **Bela krajina** z obema **krajinskima parkoma Lahinja in Kolpa ter izvirom Krupe**. Obe destinaciji sta na ravni Slovenije manj prepoznani, posledično tudi infrastrukturno in turistično manj obremenjeni. Ohranjene naravne vrednote (reke, gozdovi), številne možnosti za umik v naravno okolje, bližina pomembnih povezav (letališča, avtocesta LJ–ZG) so atributi za razvoj turistične ponudbe, kakršno išče sodobni turist.

Velik potencial turizma predstavlja njegova povezava z ostalimi destinacijami na produktivni ravni, kot so »zidanice«. **Turizem v zidanicah** nudi odgovor na trende trajnostnega razvoja turizma, ki se kaže v povezanosti z lokalnim okoljem, uporabo obstoječih (lokalnih) resursov in infrastrukture. Z vključenostjo zidanic v ponudbo se blažijo negativni učinki zaraščanja vinogradov. Gostje, ki bivajo v zidanicah, imajo možnost preživljanja prostega časa v naravnem okolju, spoznavanju lokalnih značilnosti (*»living like local«*) ter prebivalcev.

Območje je bogato tudi z naravno in kulturno dediščino. Po obstoječih poteh vodijo **številne urejene tematske pohodniške in kolesarske poti, namenjene različnim ciljnim skupinam**. Poti zaživijo predvsem ob organiziranih pohodih. Pri razvoju kolesarske in pohodniške infrastrukture ostajajo številne neizkoriščene priložnosti. Zaradi bližine hrvaške meje, pa tudi zaradi izrazite pretočnosti turizma obstaja zanimanje za razvoj turistične ponudbe, povezane z naložbami v postavitve postajališč za avtodome.

Nosilne **prireditve na območju LAS** imajo izrazito **etnološki značaj** in so manifestacija ohranjanja kulturnega izročila (Jurjevanje, Praznik situl, Vinska vigred, Semiška ohcet, Festival cvička, Knobleharjevo, Štefanovo itd.). Nekatere izmed njih dosegajo že relativno visok obisk, narašča pa tudi njihova prepoznavnost predvsem v slovenskem, deloma mednarodnem prostoru.

Po podatkih statističnega urada je bilo na območju LAS skupaj 4.416 nastanitev. Število nastanitev v hotelih je ostalo enako v primerjavi s preteklim programskim obdobjem, znatno pa se **je povečalo število nastanitev v kampih/glampingih**, in sicer je indeks 170 (2023/2014). S tem je povezano tudi nihanje turističnega obiska, ki je največji v poletnih mesecih. Povprečen čas bivanja gostov (razen v hotelih) je dobri dve noči.

Preglednica 5: Število prihodov in prenočitev turistov na območju LAS DBK 2023

VRSTA NASTANITVE	Število
Hoteli in podobni nastanitveni obrati	1.322
Kampi	2.063
Ostali nastanitveni objekti	1.031
SKUPAJ	4.416

Vir: <https://pxweb.stat.si/SiStatData/pxweb/si/Data/Data/2164504S.px/table/tableViewLayout2/>

Turistično ponudbo (infrastrukturo) bo treba prilagoditi tudi potrebam ranljivih ciljnih skupin, ki zaradi svojih omejitev (fizičnih, psihičnih, kognitivnih) pogosto težko dostopajo do objektov.

3.2.4 Krožno gospodarstvo in biogospodarstvo

Na temo krožnega in biogospodarstva je bilo na območju LAS DBK že izvedenih nekaj aktivnosti. V projektu *»Z roko v roki do kakovostne prehrane«* (Ukrep 19.3) se je ugotavljalo presežke hrane v osnovnih šolah. Iz izdelanih analiz (vključenih je bilo 21 zavodov) je bilo razvidno, **da se več kot 10 % hrane zavrže**. Na problematiko odpadne hrane opozarjajo tudi ostali javni zavodi – domovi za starejše občane, bolnišnice. Odpadki predstavljajo izziv tudi v kmetijstvu. V projektu *»Novi izzivi slovenske drobnice«* (Ukrep 19.3) se je iskalo **rešitve za uporabo odpadne volne**. Organizirana so bila tudi predavanja na temo zelenega prehoda, vendar so bila ta slabše obiskana, zato bo za večjo osveščenost prebivalcev treba izvesti več aktivnosti. Priložnost predstavlja tudi odpadni les, predvsem na območju mirnske doline. Že obstoječe pobude je smiselno ponovno oživeti.

3.3 Zdravje in socialna varnost

Zdravje in socialni položaj – Kazalniki zdravja v občinah, ki jih je pripravil NIJZ (2023), kažejo slabše zdravstveno stanje od slovenskega povprečja, in sicer: bolniška odsotnost delovno aktivnih prebivalcev je trajala povprečno 21,3 dneva (v SLO 19,4 dneva), število samomorov na 100.000 prebivalcev je 20,6 (v SLO 18), pomoč na domu je pod slovenskim poprečjem, boljši so rezultati programov preventivnega varstva, ti v primeru programa SVIT SLO povprečje presegajo za 5 %. **Na delavnicah so bili poudarjeni slabšanje duševnega zdravja, težja dostopnost do pomoči, vse bolj prisotna demenca med starejšimi prebivalci, odsotnost pomoči na domu.** Na območju LAS DBK delujeta le dva centra za krepitev zdravja (Črnomelj in Metlika) ter en zdravstveno-vzgojni center (Novo mesto), kar je za potrebe prebivalcev tega območja mnogo premalo.

Mladi – Na delavnicah za pripravo SLR je bila izpostavljena potreba po programih mladih s ciljem njihove večje socialne aktivacije. Tudi na območju LAS je med mladimi zaznati vse **več duševnih stisk, ki jih povzročajo hud stres, anksiozne in depresivne motnje, pa tudi različne oblike odvisnosti.** Zaradi omejenih zmogljivosti strokovnega kadra, vse bolj pomembna postaja pomoč nevladnih organizacij. Potrebni so preventivni programi na področju informiranja, izobraževanja in ozaveščanja o duševnem zdravju ter na področju destigmatizacije duševnih težav in motenj. Posebno pozornost bo treba nameniti ciljnim skupinam, kot so mladi na podeželju (posebej mladi kmeti), invalidne osebe in žrtve nasilja.

Starejši – Na območju LAS DBK delujejo trije domovi za ostarele: DSO Novo mesto (355 postelj), DSO Črnomelj (195 postelj) in DSO Metlika (172 postelj). Zmogljivosti zadoščajo le za namestitvev 5 % prebivalcev v starostni skupini nad 65 let. Glede na to, da izgradnje novih zmogljivosti ni pričakovati, po pričakovanju pa se bo demografska slika še slabšala, bo treba posebno pozornost **nameniti programom in storitvam za izboljšanje kakovosti življenja starejših,** omogočiti aktivno staranje v domačem okolju, nuditi dolgotrajno oskrbo ter v tej smeri razbremeniti svojece.

V projektu »*Integrirana mreža paliativne oskrbe in NVO*« se je projektna skupina že srečala s **paliativno oskrbo**, problematiko staranja, socialne ogroženosti in z marginalnimi skupinami. Njena ključna ugotovitev je bila, da je treba poleg mreže strokovnih oskrbovalcev razviti tudi **mrežo neformalnih oskrbovalcev**, ti pa za svoje delo potrebujejo izobraževanje. Vključeni deležniki v projektu so **podpisali sporazum o sodelovanju pri odkrivanju in reševanju zdravstvenih in socialnih težav na terenu.** Zaradi **upadanja prostovoljstva** bodo nujno potrebni ukrepi za njegovo oživitev. K sodelovanju bo z različnimi animacijskimi aktivnostmi nujno potrebno privabiti mlade. Deležniki v projektu so podpisali sporazum z izdelanimi aktivnostmi za nadaljnjo **krepitev mreže paliativne oskrbe na območju LAS.**

Osebe s posebnimi potrebami ter osebe z različnimi vrstami odvisnosti ali/in duševnimi stiskami – Osebe s posebnimi potrebami se vključujejo v različne oblike socialno-varstvenih programov. Na območju LAS DBK delujeta dva varstveno delovna centra, in sicer v Novem mestu in Črnomlju, deluje pa tudi varstveni center v okviru Društva Sonček. V vseh primerih lahko govorimo o prezasedenosti. Kot alternativa institucionalnemu varstvu je bila leta 2022 vzpostavljena nastanitvena enota Bučka, v kateri bo nastanjenih šest varovancev. Posebno pozornost bo **treba nameniti osebam, ki se zaradi svojih fizičnih ali duševnih omejitev težko vključujejo v redni delovni proces,** kljub temu pa želijo biti dejavni in po svojih močeh prispevati k razvoju družbe. Ena od takih možnosti so zaposlitveni centri. Ideja je bila razvita v projektu »*Zaposlitveni centri na kmetijah*« (Ukrep 19.3). V projektu so bili na osnovi že obstoječe prakse razviti modeli zaposlitvenih centrov na kmetijah.

4. ANALIZA RAZVOJNIH POTREB IN POTENCIALA OBMOČJA LAS, VKLJUČNO Z ANALIZO PREDNOSTI, SLABOSTI, PRILOŽNOSTI IN NEVARNOSTI

4.1 SWOT-analiza

PREDNOSTI (S)	SLABOSTI
<p>-Okolje, bogato z naravnimi danostmi, primerno za ekološko kmetovanje in različne oblike butičnega kmetijstva.</p> <p>-Kazalniki gospodarske moči na območju se zboljšujejo, znižuje se tudi stopnja brezposelnosti.</p> <p>-Prisotnost visokošolskih in srednješolskih inštitucij, ki izvajajo formalne in neformalne izobraževalne programe.</p> <p>-Ugodni naravni pogoji (tudi klimatski) za gojenje deficitarnih pridelkov (zelenjava, vrtnine), vse bolj je prisotno tudi ekološko kmetovanje.</p> <p>-Povezovanje in vstopanje pridelovalcev v sheme kakovosti (izbrana kakovost, PTP vina), banko ekosemen, platforme zeliščarjev in rejcev drobnice.</p> <p>-Kmetije s še neizkoriščenimi priložnostmi za razvoj dopolnilnih dejavnosti in izvajanje ostalih nekmetijskih dejavnosti.</p> <p>-Bogata kulinarčna ponudba in pridelava ter ponudba visoko kakovostnih vin.</p> <p>-Specifična turistična ponudba – turizem v zidanicah, ki predstavlja posebnost tudi na EU nivoju.</p> <p>-Prisotnost dveh kolektivnih blagovnih znamk: Dobrote Dolenjske in Kolektivna blagovna znamka Bele krajine.</p> <p>-Dobro razvito podporno okolje za razvoj podjetništva za različne ciljne skupine (programi SIO, PONI, SRC EDIH, socialno podjetništvo).</p> <p>-V okolju so že zaznane pobude za reševanje problematike v zvezi z odpadno hrano (javni zavodi).</p> <p>-Gozdnato območje, kar predstavlja priložnost za izkoristek odpadnega lesa v smeri predelave v različne energente.</p> <p>-Velik del območja je pod varstvom Nature 2000, kar pozitivno vpliva na ohranjanje biodiverzitete na tem območju.</p> <p>-Heterogena kulturna dediščina.</p> <p>-Delujejo vaše iniciative za oživitve različnih oblik družabništva v objektih skupnega pomena.</p> <p>-Že razvite in dobro obiskane prireditve na območju LAS z etnološkimi značilnostmi.</p> <p>-Že razvite oblike alternativne mobilnosti, ki jih je smiselno nadgraditi.</p> <p>-Vse bolj prisotna zavest o pomenu aktivnega in zdravega življenja.</p> <p>-Delno že razvito, tudi s pomočjo sredstev CLLD, podporno okolje za nadaljnji razvoj socialnih vsebin.</p>	<p>-Slaba izobrazbena struktura in s tem v zvezi tudi manjša dodana vrednost na zaposlenega.</p> <p>-Velik obseg kmetijskih zemljišč, uvrščen v območje z omejenimi dejavniki za kmetijsko pridelavo oz. območje z naravnimi in drugimi omejitvami.</p> <p>-Razdrobljena posestna struktura in starost lastnikov (gospodarjev) kmetij.</p> <p>-Prevelika usmerjenost v živinorejo, predvsem v rejo proizvodnih domačih živali.</p> <p>-Kmetijstvo še vedno predstavlja le dodatni vir prihodkov gospodinjstev.</p> <p>-Še vedno prevelika odvisnost kmetijstva od letnih časov (sezonska pridelava).</p> <p>-Premalo razvite dopolnilne dejavnosti na kmetijah, kmetije odvisne zgolj od primarne pridelave.</p> <p>-Premajhno zanimanje za povezovanje tako med pridelovalci kot s predelovalci.</p> <p>-Prevelika odvisnost gospodarstva od večjih gospodarskih sistemov.</p> <p>-Premajhno zavedanje o pomenu digitalizacije in robotizacije poslovnih procesov, tudi v smeri razvoja novih poklicev prihodnosti.</p> <p>-Premalo prisotno zavedanje o pomenu socialnega podjetništva in kreativnih industrij.</p> <p>-Nerazvita logistika - dostava do kupcev.</p> <p>-Še vedno premajhna povezanost kmetijstva s turizmom.</p> <p>-Nezaupanje v obstoječi blagovni znamki.</p> <p>-Premalo izkoriščeno podporno okolje, zlasti za razvoj socialnih podjetij in družbenih inovacij.</p> <p>-Večina objektov v skupni lasti nima pridobljenega uporabnega dovoljenja.</p> <p>-Kulturna dediščina na podeželju prepuščena propadanju, predvsem zaradi pomanjkanja finančnih sredstev lastnikov.</p> <p>-Otežen razvoj dejavnosti na območjih znotraj Nature 2000 zaradi pogosto zahtevnih naravovarstvenih in kulturnovarstvenih pogojev.</p> <p>-Slabo dostopna turistična ponudba za osebe s posebnimi potrebami.</p> <p>-Obe turistični destinaciji znotraj območja LAS (Dolenjska in Bela krajina) sta nepovezani in pri razvoju turističnih vsebin ne sodelujeta.</p> <p>-Prostovoljstvo je med vsemi ciljnim skupinami v upadanju.</p> <p>-Premalo strokovnih institucij in tudi neformalnih mrež, ki se ukvarjajo s fizičnim in z duševnim zdravjem prebivalstva.</p> <p>-Slaba demografska struktura prebivalstva narekuje potrebo po storitvah za starejše,</p>

<p>-Aktivno stičišče NVO, ki nudi podporo nevladnim organizacijam pri izvajanju aktivnosti na terenu.</p> <p>-Pripravljenost skupnosti za sodelovanje.</p> <p>-Izboljšanje socialnega kapitala, ki vpliva na dinamiko življenja na podeželju (večja izobrazbena struktura mladih, mlajši upokojenci).</p>	<p>invalidne osebe in osebe s kognitivnimi motnjami.</p> <p>-Slaba informiranost o pomočeh/mrežah, ki že obstajajo (mreža paliativne oskrbe, pomoč društva Hospic, možnosti dnevnega varstva za starejše).</p> <p>-Slabi kazalniki zdravja.</p>
<p>PRILOŽNOSTI</p>	<p>NEVARNOSTI</p>
<p>-Izkoristiti naravne možnosti, ki jih ponuja naravno in geografsko zelo pestro območje, tako za razvoj turizma kot tudi ekološkega kmetijstva.</p> <p>-Vključevanje v različne sheme kakovosti in certificiranje za ponudnike.</p> <p>-Razvoj dopolnilnih dejavnosti na kmetijah - predelava in diverzifikacija kmetijskih gospodarstev v smeri turističnih kmetij, nastanitvenih in bivalnih enot za ranljive ciljne skupine, učnih kmetij itd.</p> <p>-Zaradi sorazmerno čistega okolja veliko priložnosti za razvoj ekološkega kmetijstva.</p> <p>-Prenos novih znanj tako v kmetijske kot nekmetijske dejavnosti, v smeri digitalizacije, robotizacije.</p> <p>-Vlaganja v biogospodarstvo in krožno gospodarstvo, v zeleni prehod (odpadna hrana v javnih zavodih, odpadna volna, ostali ostanki v kmetijstvu, odpadni les).</p> <p>-Že razviti sistemi certificiranja znotraj obstoječih blagovnih znamk, ki zagotavljajo kakovost in odpirajo nove trženjske kanale.</p> <p>-Izkoristiti zmožnosti mladih za razvoj novih podjetniških idej, tudi v smeri socialnega podjetništva in kreativnih industrij.</p> <p>-Razvoj koncepta pametnih vasi, predvsem v smeri mobilnosti in elektronske pismenosti.</p> <p>-Ureditev skupnih rekreativnih površin in tematskih poti, s pomočjo programov in prireditvev oživiti življenje znotraj vaških in urbanih naselij.</p> <p>-Prostor znotraj že obstoječih objektov izkoristiti za medgeneracijsko druženje.</p> <p>-Razvoj butičnega, individualnega doživljajskega turizma, ki bo usmerjen v specifične zahteve posameznika.</p> <p>-Izkoristiti priložnosti, ki jih ponujajo zidanice kot avtentičen primer turizma na tem območju.</p> <p>-Vzpostavljena in dobro delujoča KP Kolpa in KP Lahinja ter pobude za razvoj območja Gorjancev ter ob Kolpi.</p> <p>-Že podpisan sporazum o sodelovanju NVO pri odkrivanju ter reševanju zdravstvenih in socialnih težav na terenu.</p> <p>-Zavedanje o pomenu zdravega in aktivnega življenja vseh ciljnih skupin.</p>	<p>-Ponovno zapiranje meje s Hrvaško, tudi s postavitvijo žičnatih ograj.</p> <p>-Zaradi opuščanja kmetijstva se spreminja tradicionalni izgled krajine (predvsem v vinogradništvu).</p> <p>-Cenovna nestabilnost na prehranskem trgu lahko prepreči razvoj dopolnilnih dejavnosti na trgu.</p> <p>-Stroga evropska regulativa glede obremenjevanja okolja in uporabe umetnih gnojil lahko zaustavi nadaljnji razvoj kmetij.</p> <p>-Cenovna neskladja med pridelki konvencionalne in ekološke pridelave, ki negativno vplivajo na nadaljnji razvoj ekološkega kmetijstva.</p> <p>-Nestimulativno okolje za razvoj socialnega podjetništva in kreativnih industrij.</p> <p>-Manjše zanimanje za inovativne rešitve na področju varstva okolja (biogospodarstvo, krožno gospodarstvo).</p> <p>-Nekakovostno delo nosilcev blagovnih znamk lahko ogrozi njihov obstoj.</p> <p>-Nadaljnje opuščanje vinogradništva (sečnja vinogradov), ki bo prineslo spremembo krajine.</p> <p>-Neugodna gospodarska klima lahko zavre podjetniške ideje mladih.</p> <p>-Zaradi neurejenih dovoljenj (uporabno dovoljenje) bodo objekti skupnega pomena prepuščeni propadanju.</p> <p>-Težave pri zagotavljanju lastnih sredstev v projektu lahko preprečijo izvedbo projektov za urejanje skupnih površin in objektov.</p> <p>-Nenadzorovan obisk znotraj obeh krajinskih parkov in ostalih zavarovanih območij lahko negativno vpliva na biodiverzitetu in kulturno dediščino tega območja.</p> <p>-Turistične zmogljivosti na območju Bele krajine ne omogočajo namestitve večjih skupin.</p> <p>-Nadaljnji upad prostovoljstva, predvsem med mladimi.</p> <p>-Zaradi druginje in slabe kupne moči bo zanimanje prebivalcev za zdrav način življenja v upadanju.</p> <p>-Premajhno zanimanje stroke za sodelovanje z laično javnostjo pri izvajanju zdravstvenih in socialnih programov.</p>

4.2 Potrebe in potenciali območja

Potreba P01: Razvoj zelenega kmetijstva, lokalne oskrbe, medpanožnega sodelovanja ter navezava na turizem

V ekološko pridelavo je na območju JV Slovenije vključenih 12,5 % kmetijskih površin (zahteva EU za SLO je 18 %). Kmetijstvo je treba prilagoditi v smeri pridelave avtohtonih rastlin in s tem na vremenske razmere prilagojeno kmetijstvo. Na terenu je zaznati potrebe po povezovanju tako pri kmetijskih pridelovalcih, ki pridelujejo na konvencionalni način, kot pri ekoloških kmetih. Že dlje časa je prisotna potreba po ureditvi logističnega centra z manjšim obratom za čiščenje, razrez in embalaranje zelenjave, sadja in ostalih produktov. K uspešnejšemu trženju bo prispevala tudi večja povezava s turizmom in turističnimi ponudniki. V tej smeri so že bili razviti nekateri produkti, kot npr. Belokranjski zajtrk, pri katerem pa so izvajalci ponovno naleteli na težave z logistiko (zbiranje in nadaljnja distribucija). Zaradi pomanjkanja delovne sile na podeželju je vse bolj pomembna tudi »robotizacija« delovnih procesov tako v pridelavi, npr. vinogradništvu, kot predelavi. Posodobitev bo morala potekati tudi v smeri digitalizacije v kmetijstvu, kajti le tako bodo kmetije lahko zagotavljale potrebe v lokalni oskrbni verigi.

Potenciali:

Na območju LAS DBK sta že razviti Banka ekoloških semen in Kooperativa ekoloških pridelovalcev. Obe priložnosti je v nadaljevanju smiselno nadgrajevati z vstopom novih ekoloških pridelovalcev v platformo in s tem pospešiti lastno pridelavo ekoloških semen. S tem bosta omogočena odpornejši prehranski sistem in večja prehranska varnost. Izkušnje, pridobljene s panožnim sodelovanjem na področju pridelave ekoloških semen, je smiselno prenesti tudi na ostale kmetijske panoge (mlečna proizvodnja, sadjarstvo, vinogradništvo, pridelava zelenjavnih sadik). Možnosti trženja izdelkov ponujajo lokalne tržnice, ki jih bo v prihodnje treba okrepiti z novimi ponudniki in poiskati vzvode, ki bodo za pridelovalce stimulativni ter jih bodo spodbudili za prodajo na trgu. Veliko priložnost nadaljevanju predstavljajo tudi spletne prodajalne ter digitalizacija in robotizacija, ki sta še vedno premalo prisotni. Kot možnost sta bili omenjeni obe kmetijski zadruzi, rešitev pa je tudi v zasebnih pobudah.

Potreba P02: Razvoj dopolnilnih dejavnosti na kmetijah in diverzifikacija v nekmetske dejavnosti na kmetijah

Na osnovi zbranih statističnih podatkov je na območju LAS še vedno prevladujoča panoga živinoreja, sledita ji pridelava zelenjave in sadja. Kmetije so usmerjene neposredno na trg. Še vedno je premalo prisotna predelava tako na področju mlečne proizvodnje kot zelenjave in sadja. Kmetije je treba spodbuditi k povečanju dodane vrednosti njihovih produktov, to pa bo doseženo le z organiziranim pristopom k trženju. Že obstoječe predelovalce bo treba spodbuditi k razvoju novih produktov in k večji kakovosti njihovih izdelkov tudi s pomočjo vstopa v certificirane sheme »izbrana kakovost«, »senena prireja« in »ekološka prireja«.

Čisto okolje, predvsem na območju Bele krajine, omogoča razvoj turizma na kmetijah. Turistične kmetije, pa tudi ostale zainteresirane bo treba nadgraditi z novimi aktualnimi vsebinami, kot so fitokmetije, terapevtske in zdravstvene kmetije.

Priložnost je tudi preusmeritev dejavnosti na kmetijah v smeri izvajanja dejavnosti nastanitvenih in bivalnih enot za starostnike kot podpora institucionalni oskrbi v skladu s prihajajočim zakonom o dolgotrajni oskrbi.

Vse bolj pomembne so tudi učne kmetije, ki mladim omogočajo izkustveno učenje v naravi, pa tudi večjo socializacijo s pomočjo stika z živalmi. Kmetije predstavljajo tudi priložnost za zaposlitev oseb z manjšo delovno zmožnostjo, ta težava je znatno prisotna na podeželju. Ena od takšnih možnosti je zaposlitveni center na kmetiji, ki predstavlja sožitje med kmetijo in pravno osebo s statusom zaposlitvenega centra.

Potenciali:

Potencial omogočajo že razvite kmetijske panoge, v preteklih letih opremljene s potrebno infrastrukturo (naložbe v izgradnjo in opremo hlevov, steklenjakov, obrambnih sistemov pred točo). Naložbe so bile v veliki meri izvedene tudi s pomočjo sofinanciranja iz sredstev Programa za razvoj podeželja. Lažji vstop na trg novim ponudnikom omogočata tudi razviti blagovni znamki. Že razviti sistemi certificiranja omogočajo hiter vstop novim ponudnikom, v nadaljevanju pa sproten nadzor skrbi za kakovost produktov in odpiranje novih trženjskih kanalov. Že razvita infrastruktura predstavlja veliko priložnost za ponudnike, ki šele vstopajo na trg, za obstoječe pa možnost širitve na nove trge in s tem razbremenitev poslovnih procesov v tej smeri.

Razvoj zdravega turizma na kmetijah omogočajo: bogato kulturno izročilo in tradicija; objekti in ureditve, grajeni iz naravnih in/ali lokalnih materialov; zdrava, lokalno pridelana hrana, temelječa na tradicionalni

kulinariki; različnim aktivnostim namenjena infrastruktura v naravi, izdelana iz lokalnih materialov, in izvajanje storitev v naravi z vključevanjem lokalnih kulturnih posebnosti.

Potreba P03: Razvoj krožnega in biogospodarstva

Na delavnicah za pripravo strategije je bila izražena potreba po racionalni porabi zavržene hrane. S to potrebo se soočajo predvsem javni zavodi (osnovne šole, domovi za ostarele, bolnišnice ...). Poiskati je treba rešitve za učinkovito porabo odpadne hrane. Svojevrsten izziv predstavljajo tudi odpadki v kmetijstvu, npr. odpadna volna, ki je sedaj močan komunalni odpadki. Ostanki pa se kažejo tudi v drugih dejavnostih: vinogradništvu, pridelavi sadja, zelenjave, pa tudi pri embalaži, npr. pri mlečnih izdelkih. Potrebna bodo izobraževanja in manjše naložbe v smeri porabe stranskih proizvodov, ostankov in drugih neživilskih surovin.

Gozdnatost območja nakazuje potrebo po racionalni uporabi odpadnega lesa v smeri predelave v različne energente (palette, sekance, brikete, drva).

Potenciali:

Velik potencial so javni zavodi sami, saj imajo neposredno možnost, da osveščajo mlade o pomenu zdrave prehrane. Z izobraževanjem organizatorjev prehrane o pripravi zdravih jedilnikov, ki bodo prilagojeni okusom mladih in z upoštevanjem sezonske pridelave, se bo privzgojilo zdravo prehransko kulturo.

Z izobraževanjem pridelovalcev o ponovni uporabi odpadkov/ostankov v kmetijstvu, npr. uporaba odpadne volne za zastirke, visoke grede, pa tudi z vsebinami, povezanimi s krožnim in biogospodarstvom v ostalih panogah, se bo povečala okoljska osveščenost pridelovalcev. Nezanemarljiv pa je tudi ekonomski učinek, ki ga prinaša predelava odpadkov, saj se lahko z manjšimi naložbami v posodobitev proizvodnih procesov doseže dodaten prihodek.

Glede na to, da je območje precej bogato z lesno maso, je še vedno premalo prisotno zavedanje o dodani vrednosti odpadnega lesa. Poskuse iz preteklosti je smiselno ponovno obuditi, predvsem na območju mirnske doline (Lesno predelovalni center Šentrupert), kjer je odpadnega lesa dovolj in predstavlja priložnost za razvoj zelenega, krožnega gospodarstva.

Potreba P04: Razvoj lokalnega podjetništva

Območje LAS se sooča s potrebami po kakovostnih delovnih mestih z višjo dodatno vrednostjo. Ta pa zahtevajo tudi strokovnejši kader. Kazalniki stopnje izobraženosti na območju LAS so pod slovenskim povprečjem. Za ohranjanje konkurenčnosti bodo potrebna izobraževanja v smeri posodobitve poslovnih procesov, ki jih omogočata digitalizacija in robotizacija. Potrebe so predvsem izrazite med malimi podjetniki, ki še nimajo razvitih kompetenc s področja robotike in digitalne pismenosti.

Potrebe se kažejo tudi med mladimi, ki s svojimi idejami šele prodirajo na trg. Med njimi je vse bolj prisotna osveščenost o pomenu čistega okolja za zdravje in življenje na sploh. Svojo priložnost iščejo na področju socialnih, kulturnih in kreativnih industrij. Socialno oz. družbeno odgovorno podjetništvo je še vedno premalo prisotno, kljub temu da zanimanje zanj obstaja. Potrebne bodo aktivnosti v smeri animacije potencialnih podjetnikov in osveščanja potrošnikov. Potrebe se kažejo v povezovanju, izmenjavi idej in skupnem vstopu na trg.

Zaradi stalnih sprememb na zaposlitvenem trgu, ki so povezane z razvojem družbe, bo treba mlade seznaniti z novimi poklici prihodnosti, hkrati pa še ohranjati tradicionalna rokodelska znanja.

Potenciali:

K večji konkurenčnosti malega gospodarstva lahko prispevata razvoj programov in spodbujanje malih podjetnikov v smeri digitalizacije, robotizacije in ostalih specializiranih znanj. Vse večja osveščenost mladih o okoljskih in družbenih izzivih, hkrati pa tudi o novih načinih dela omogočajo razvoj socialnih in družbenih inovacij, kulturnih in kreativnih industrij. Zanimanje mladih za poklice prihodnosti je treba spodbuditi tudi s programi, na katerih jih bodo spoznavali, hkrati pa jih usmerjati tudi v spoznavanje starih rokodelskih znanj in jih spodbuditi za razvoj teh na nov način.

Potreba P05: Razvoj zelenega in trajnostnega turizma

LAS DBK sodi med turistično in infrastrukturno manj obremenjena območja v primerjavi z bolj obleganimi turističnimi destinacijami. Potrebe, ki jih nagovarja turizem na tem območju, so v smeri manjših nastanitvenih zmogljivosti, ki omogočajo večjo mero zasebnosti (npr. zidanice, apartmaji, glamping). Pričakovati je, da se bo povečal segment gostov z avtodomi, zato bo treba urediti infrastrukturo, povezano z bivanjem (postajališča za avtodome - PZA), pa tudi prijavo in odjavo gostov. Potrebna bodo vlaganja v razvoj doživetij, povezanih z aktivnostmi v naravi (npr. pohodništvo, nordijska hoja, gozdni selfness, kolesarjenje, supanje, čolnarjenje, razvoj celoletnega turizma). Pomembna postajajo doživetja,

povezana z manj obiskanimi skritimi kottički in kulturno dediščino. Razvoj bo moral potekati v smeri promocije lokalne gastronomije – hrane in vin iz lokalno pridelanih, kakovostnih surovin znanega izvora. Nujna bo tudi digitalizacija z interpretacijo kulturnih znamenitosti. Za ta namen bo treba najpomembnejše turistične znamenitosti ustrezno preseliti v virtualni prostor. Turizem bo treba razvijati v smeri dostopnega turizma, prilagojenega osebam s posebnimi potrebami, ki zaradi različnih omejitev, te so lahko fizične, psihične ali kognitivne, težje dostopajo do storitev turističnih destinacij.

Potenciali:

Območje zaradi svoje odmaknjenosti od klasičnih in uveljavljenih turističnih poti gostu predstavlja skorajda butično in eksotično izkušnjo. Ohranjene naravne danosti (reke, gozdovi), številne možnosti za umik v naravno okolje, bližina pomembnih povezav (letališča, avtocesta LJ–ZG) so atributi za razvoj turistične ponudbe, kakršno išče sodobni turist. Veliko priložnost predstavlja unikatni turistični produkt tega območja – turizem v zidanicah, ki ga bo treba navezati na ostalo turistično ponudbo, predvsem gastronomijo. Nastajajo pa tudi manjše glamping enote ob reki Kolpi, rekreacijski center Gače in vse bolj prisoten turizem z avtodom. Glede na to, da je cilj izvajanje turizma v manjših nastanitvenih enotah, se bodo te tudi lažje prilagajale osebam, ki zaradi svojih omejitev težje dostopajo do turističnih storitev.

Potreba P06: Ohranjane kulturne in naravne dediščine ter ustvarjanje pogojev za izboljšanje stanja ogroženih živalskih in rastlinskih vrst

Območje LAS DBK spada med naravno in geografsko pestre pokrajinske enote. Segra od Gorjancev, Krškega hribovja do rečnih dolin Krke, Mirne, Kolpe in Lahinje. Vključuje Krajinski park Lahinja in Krajinski park Kolpa. Zavarovana področja in parki predstavljajo razvojni izziv, saj je treba poleg varstva okolja zagotoviti trajnostni razvoj v povezavi s specifičnimi oblikami turizma, pa tudi v izobraževalni namen, v okviru katerega se lahko izvedejo dogodki za širšo javnost ali specifične skupine posameznikov, raziskovalcev ali znanstvenikov. Za izboljšanje stanja ohranjenosti vrst in habitatnih tipov bo treba zagotoviti kakovostno interpretacijo naravovarstvenih površin, ki bo po potrebi vključevala tudi manjše naložbe v infrastrukturo za obisk, predvsem vzdrževanje že obstoječih objektov oz. manjše posege v naravo (postavitve oglednih in informacijskih točk). Poudarek bo na izobraževanju in ozaveščanju o ohranjanju narave brez negativnih vplivov na doseganje naravovarstvenih ciljev.

Enako velja za objekte kulturne dediščine, ki jih je treba primerno opremiti in označiti ter poudariti njihovo edukativno vsebino tudi za potrebe oseb z omejenimi sposobnostmi. V teh okvirih se bo v tem programskem obdobju spodbujalo predvsem trajnostno naravnane projekte s področja kulturnega (dediščinskega) turizma. To pomeni turistične produkte, ki bodo vključevali obnovo ali oživitev institucionalizirane materialne in nematerialne kulturne dediščine za potrebe turistične infrastrukture. Spodbujalo se bo vlaganja v projekte, ki vključujejo že obnovljene objekte nepremične kulturne dediščine, katerih obnova in oživitev bosta omogočali multiplikativne učinke na razvoj v lokalni skupnosti.

Prebivalce je treba tudi v nadaljevanju ozavestiti o prisotnosti podnebni sprememb in potrebi po prilagajanju nanje tudi na področjih usposobljenosti ter opremljenosti služb za zaščito in reševanje, pa tudi o pozitivnih učinkih na okolje z uporabo različnih alternativnih oblik mobilnosti, s ponovno uporabo in z recikliranjem.

Potenciali:

Na območju LAS kar 7,26 % površine sodi med naravne vrednote oz. kar 35 % območja je vključenega v območje Natura 2000. Priložnost predstavljajo manjša vlaganja v vsebine in aktivnosti za izboljšanje stanja ogroženih vrst in habitatnih tipov. Z manjšimi vlaganji v infrastrukturo, ki bo naravi prijazna, bo omogočena interpretacija naravovarstvenih vsebin s poudarkom na izobraževanju in ozaveščanju o pomenu ohranjanja narave in okolja.

V register nepremične kulturne dediščine je vpisanih 1728 enot kulturne dediščine (od teh je 520 oz. 30 % kulturnih spomenikov lokalnega in 14 oz. 0,8 % državnega pomena), kar predstavlja približno 6 % vse nepremične kulturne dediščine v Sloveniji. Objekti kulturne dediščine so pogosto zapuščeni, brez vsebine in s tem prepuščeni propadanju. Z manjšimi vlaganji in oblikovanjem ustreznih programskih vsebin objekti lahko postanejo privlačni tako za lokalno prebivalstvo kot tudi za turiste (razvoj kulturnega turizma). Priložnost predstavljajo tudi prireditve, ki imajo izrazito etnološki potencial, treba pa jih bo nadgraditi z novimi vsebinami, privlačnimi tudi za turiste.

K večji okoljski ozaveščenosti bodo prispevali tudi programi o pomenu krožnih pristopov pri varovanju naravnih virov.

Potreba P07: Dvig kakovosti življenja ter razvoj storitev in infrastrukture na podeželju

Zaradi novih načinov dela, ki omogočajo delo od doma, in zavedanja o pomenu varnega in čistega okolja podeželje kot bivalno okolje postaja vse bolj zanimivo tudi za mlade družine. Temu je treba prilagoditi tudi infrastrukturo, od internetnih povezav do različne infrastrukture za izvajanje prostočasnih dejavnosti na podeželju (za izvajanje športnih in kulturnih dogodkov, urejena otroška igrišča, tematske poti in ostale površine za rekreacijo), ki vplivajo na kakovost življenja na podeželju, hkrati pa povečujejo delovne sposobnosti in spretnosti posameznikov, potrebne pri vsakdanjem življenju in poklicnem udejstvovanju. Pomemben prostor za druženje, medgeneracijsko sodelovanje, pa tudi za razvoj novih idej še vedno ostajajo vaški domovi, pa tudi skupni objekti znotraj naselij. Pogosto so objekti starejši, zgrajeni na prostovoljni ravni in zaradi pomanjkanja finančnih sredstev v slabem stanju, zato so pred uporabo nujno potrebni obnove. Z manjšimi investicijskimi vlaganji, povezanimi z vzdrževalnimi deli in nakupom potrebne opreme, pa ti objekti lahko ponovno postanejo funkcionalni in s tem služijo svojemu prvotnemu namenu. Na delavnicah so bile zaznane tudi iniciative za izgradnjo manjših objektov skupne rabe znotraj vaških in urbanih središč, ki te infrastrukture doslej niso imeli, vendar nujno potrebujejo prostor za druženje in nadaljnji razvoj. Urejena infrastruktura je pomembna za razvoj pametnih vasi v smeri elektronske pismenosti in medgeneracijskega druženja. Mobilnost predstavlja tudi enega od večjih izzivov, zlasti na območjih, oddaljenih od mestnih središč. Razvijati bo treba alternativne oblike prevozov, kot so skupni prevozi, prevozi na klic. Nadaljevati bo treba s sistemi kolesarskih in avtobusnih postajališč. Večji poudarek bo dan tudi urejanju zelenih javnih površin tako znotraj vaških kot urbanih naselij, v smeri prilagajanja na podnebne spremembe, ki zahtevajo nove trajnostne sisteme, podnebnim spremembam prilagojene ekosisteme.

Potenciali:

Prepoznane so društvene iniciative tako znotraj vaških jeder kot tudi urbanih naselij, ki so tudi v sodelovanju z lokalnimi skupnostmi pripravljene razvijati nove vsebine in s tem doprinesiti h kakovosti svojega bivalnega okolja. Potencial za LAS DBK predstavlja koncept pametnih vasi, ki bo vključeval vlaganja v manjšo infrastrukturo za oživljanje kulturnega in družabnega življenja na podeželju (ureditev skupnih prostorov in aktivnost za starejše, mlade, površine za oddih in rekreacijo, prireditve), večjo mobilnost v podeželskem okolju (brezplačni prevozi za starejše, razvoj različnih alternativnih oblik prevozov), samooskrbnost s prehrano, inovativno podjetništvo (delovno mesto na domu, razvoj dopolnilnih dejavnosti), razvoj butičnega turizma, socialnih inovacij (storitev za starejše, ustvarjanje prijaznega okolja za invalide in osebe s posebnimi potrebami), nove ekološke pristope pri urejanju zelenih površin znotraj mestnih in vaških jeder.

Potreba P08: Spodbuditi vse starostne skupine k aktivnemu vključevanju v lokalno skupnost

Na delavnicah se je pokazala potreba po večji aktivaciji mladih na območju LAS. Razviti bo treba programe, v katerih bodo mladi lahko izživel svojo kreativnost in kakovostno preživeli svoj prosti čas v druženju s sovrstniki.

Okrepiti je treba medgeneracijsko sodelovanje, ki v veliki meri prispeva k zmanjševanju socialne izključenosti in socialni aktivaciji starejših za njihovo čim daljšo aktivnost v domačem okolju: predvsem v smeri digitalne pismenosti pa tudi povezovanja institucionaliziranih in deinstitucionaliziranih mehanizmov za doseganje aktivnega in zdravega staranja v povezavi s formalno in neformalno oskrbo. To bo možno s krepitvijo prostovoljstva, za katerega bo treba poiskati nove mehanizme za porast članstva, saj je trenutno v upadanju. Poskrbeti bo treba tudi za počutje mladih družin z organizacijo različnih oblik varstva z razvojem inovativnih oblik storitev (npr. varstva otrok), pa tudi mobilnosti (t. i. sopotništva). Dejavnosti bodo prispevale h krepitvi lokalne pripadnosti in s tem tudi občutka, da lahko posameznik ključno vpliva na razvoj svojega območja.

Potenciali:

Že delujoči mladinski centri s svojimi prostori in opremo. Potrebujejo le sredstva za izvedbo programov in opremo za izvedbo dejavnosti. Komunikacijsko-informacijski sistemi na območju LAS DBK so že razviti in je internetna povezava dostopna tudi na bolj od mestnih središč oddaljenih območjih. Priložnost predstavljajo tudi že obstoječe mreže za socialno aktivacijo starejših, zlasti mlajših upokojencev z znanjem in izkušnjami, ki so svoj čas pripravljene vložiti v razvoj kraja. Vse več je mladih družin, ki jih zanima dogajanje v kraju, kjer so si ustvarili družino, tudi v smeri reševanja podnebnih in okoljskih izzivov, predvsem z željo razvoja zdravega bivalnega prostora za svoje potomce.

Potreba P09: Aktivacija in opolnomočenje ranljivih ciljnih skupin

Zaznane ranljive ciljne skupine na območju LAS DBK so: mladi, starejši, brezposelni, Romi, etnične skupine, osebe z invalidnostjo in s kroničnimi obolenji, težavami v duševnem zdravju, z različnimi vrstami zasvojenosti, žrtve nasilja.

Na delavnicah z NVO je bila podana ugotovitev, da se pri ljudeh pojavljajo verižne stiske. Njihovo reševanje pa je dolgotrajen in drag proces, saj celovita obravnava terja vključevanje različnih organizacij. Pomoč je slabše dostopna na podeželskih območjih, saj so pristojne organizacije večinoma locirane v večjih mestnih naseljih, povezave med vasmi in mesti pa so slabše. Nevladne organizacije so finančno in kadrovske podhranjene za izvajanje teh storitev tudi na podeželju, digitalizacija pa dodatno otežuje izvedbo storitev. Rešitev je v povezovanju formalnih in neformalnih institucij, ki bodo s pomočjo prostovoljcev, organiziranih v mobilnih enotah ali pa na stacionarnih info točkah, nudili pomoč in svetovanje. Izkazane pa so potrebe tudi na ostalih zdravstveno-socialnih področjih (paliativa, demenca, Hospic). Nujno je poiskati sistemsko rešitev na področju financiranja teh organizacij, kajti le tako je lahko zagotovljena trajnost.

Potrebne so tudi rešitve na področju stalnega financiranja mobilnih enot/prostovoljcev/oskrbovalcev. Prostovoljci potrebujejo sredstva za izobraževanje in kritje nastalih stroškov pri izvajanju svojih storitev. Več aktivnosti bo potrebnih tudi za izboljšanje kakovosti življenja prebivalcev, vključenih v različne oblike institucionalnega varstva (DSO, VDC). Potrebni so programi za večjo socialno aktivacijo, predvsem v smeri aktivnosti za vključevanje v širše družbeno okolje.

Potenciali:

S povezovanjem institucionaliziranih in deinstitucionaliziranih mehanizmov na območju LAS in z oblikovanjem programov/mrež bodo ustvarjeni pogoji, ki bodo prispevali k zmanjšanju socialne izključenosti ranljivih ciljnih skupin. V različnih programih, pa tudi inovativnih modelih, v katerih bodo vključeni tako mladi kot starejši, bodo pridobivali različne socialne in druge veščine, ki bodo prispevale k zmanjšanju socialne izključenosti.

5. OPIS SLR, NJENIH CILJEV IN UKREPOV, VKLJUČNO Z DOLOČITVIJO MEJNIKOV IN CILJNIH VREDNOSTI KAZALNIKOV

5.1 Opis ciljev in ukrepov SLR, vključno z določitvijo mejnikov in ciljnih vrednosti in kazalnikov

5.1.1 Opis ciljev

S Strategijo LAS Dolenjska in Bela krajina sledimo ciljem zapisanim znotraj:

Strateškega načrta skupne kmetijske politike kmetijske politike 2023–2027, pravna podlaga Uredba (EU) 2021/2115.

Cilj SO8 - Spodbujanje zaposlovanja, rasti, enakosti spolov, vključno z udeležbo žensk v kmetijstvu, socialne vključenosti in lokalnega razvoja na podeželju, vključno s krožnim biogospodarstvom in trajnostnim gozdarstvom.

Programa za izvajanje Evropske kohezijske politike v obdobju 2021–2027, pravna podlaga Uredba 2021/1058/EU.

Cilj 5 – Evropa, ki je bližja državljanom

Specifični cilj 9.2: Spodbujanje celostnega in vključujočega socialnega, gospodarskega in okoljskega lokalnega razvoja, kulture, naravne dediščine, trajnostnega turizma in varnosti na območjih, ki niso mestna območja.

Dodana vrednost programa LEADER/CLLD za območje LAS DBK

Cilj izvajanja pristopa CLLD je **prepoznati tiste potenciale na območju LAS DBK, ki se brez pomoči sofinanciranja iz razvojnih sredstev EU** ne bi mogli razviti in v nadaljevanju nadgraditi do te mere, da se lahko samostojno trajnostno razvijajo naprej ali pa predstavljajo platformo za nadaljnji razvoj, tudi s pomočjo sofinanciranja iz drugih EU strukturnih skladov, ki omogočajo višje vrednosti sofinanciranja.

Že sama priprava strategije predstavlja dvig socialnega kapitala na obravnavanem območju. Strategijo se je **pripravljalo po sistemu »od spodaj navzgor«**. V proces priprave so bili vabljeni vsi zainteresirani oz. vsi trije sektorji – ekonomski, javni in NVO. Glede na specifične potrebe mladih je bila izvedena tudi delavnica za to ciljno skupino. Na delavnicah so prisotni izrazili potrebe na svojem območju, hkrati pa iskali priložnosti, s katerimi bo možno te potrebe zadovoljiti. S pomočjo SWOT analize je bila izdelana prioriteta potreb. Oblikovani ukrepi in kazalniki so bili ponovno preverjeni na delavnici, končni razrez sredstev po ukrepih pa se je izdelalo na osnovi finančnih projekcij iz idejnih predlogov projektov, prejetih s strani zainteresiranih potencialnih prijaviteljev.

Tudi v tem programskem obdobju bodo podprti projekti, pri katerih bo pri razvoju **projektne ideje, izvajanju in financiranju sodelovalo več partnerjev**. Partnerstvo omogoča večjo desiminacijo in implementacijo rezultatov projekta v okolju. Spodbujene bodo različne oblike povezovanja, s katerimi se bo reševalo strukturne potrebe v okolju, npr. različne oblike sodelovanja med deležniki na podeželju, med kmetijskim sektorjem, javnimi zavodi, lokalnimi skupnostmi ter turizmom, trgovino in drugimi. S **pomočjo povezovanja** v različnih mrežah (blagovnih znamkah, povezave kmetov, povezave podjetnikov) in s sofinanciranjem tudi iz drugih finančnih virov lahko lokalna pridelava/predelava spodbuja razvoj novih poslovnih modelov. Projekti bodo morali biti **več sektorski**, to pomeni, da bodo v projektu sodelovali javni, ekonomski in NVO sektor. Zlasti zastopanost slednjega je zelo pomembna, saj se vsi zavedamo njegovega pomena pri krepitvi solidarnega ter vitalnega ruralnega in urbanega območja. S tem se zagotavlja tudi večjo razpršenost rezultatov projektov v okolju.

K sodelovanju pri izvedbi projektov bo treba privabiti deležnike z zanimivo razvojno idejo, ki je ne morejo razviti do te mere, da bi bila primerna za prijavo oz. niso večči pisana projektnih predlogov. Naloga vodilnega partnerja bo, da prepozna te nosilce in jim nudi potrebno **pomoč pri razvoju projektne ideje**. Kar je velika prednost programa CLLD pred ostalimi EU programi, pri katerih potencialni prijavitelji nimajo neposredne pomoči na terenu.

S strani lokalnih akterjev je bila pri pripravi strategije dana pobuda, da LAS DBK tudi v tem programskem obdobju pripravi **projekte sodelovanja**. Pri tem se lahko povezuje z drugimi lokalnimi akcijskimi skupinami znotraj nacionalnega območja, lahko pa tudi z LAS izven slovenskih meja oz. z razvojnimi inštitucijami iz držav izven EU.

Projekti bodo morali biti **inovativni** in prispevati k reševanju aktualnih izzivov na območju LAS, ki se nanašajo na trajnostno oskrbo z zdravo hrano, razvoj dopolnilnih dejavnosti na kmetijah in s tem zvišanje dodane vrednosti končnim produktom, iskanje skupnih trženjskih kanalov, robotizacijo in **digitalizacijo proizvodnih procesov** malih podjetij in v kmetijstvu, prispevek k izboljšanju ekosistemov (Natura 2000), oživljanje kulturne dediščine z novimi vsebinami, spodbujanje lokalnih razvojnih iniciativ za ohranjanje vitalnosti naselij za preprečevanje njihovega demografskega in fizičnega propada ter razvoja tolerantnosti do socialnih in kulturnih razlik.

Ena izmed temeljnih zahtev izvajanja pristopa CLLD bo **trajnost rezultatov projektov**. Že v prijavnici bodo morali prijavitelji navesti, kako bo s trajnostjo projekta po prenehanju sofinanciranja - tako z izvajanjem določene podjetniške dejavnosti, ohranjanjem delovnih mest, izvajanjem dogodkov kot vzdrževanjem v projektu nabavljene opreme. Izkušnje z izvajanjem projektov v prejšnjem programskem obdobju kažejo, da je trajnost projektov zagotovljena, kadar v pripravo in izvedbo vstopi zainteresirana javnost.

Pri projektih, ki so sicer upravičeni do sofinanciranja v okviru ostalih intervencij SN 2023–2027 oz. je financiranje možno prek drugih finančnih podpor, bodo deležniki upravičeni do podpore iz intervencije LEADER le v primeru izkaza dodane vrednosti za območje LAS. To bodo dokazovali z večpartnerskim in večsektorskim pristopom pri načrtovanju in izvajanju, inovativnostjo na lokalni ravni in javnostjo rezultatov projektov ter možnostjo nadaljnje nadgradnje oz. zagotavljanja trajnosti projektov.

Opis inovativnega pristopa SLR

S pomočjo sofinanciranja iz sredstev CLLD bomo posegli na vsa področja družbenega, ekonomskega in okoljskega razvoja na območju. Z izdelanimi ukrepi se bo podpiralo **novе priložnosti v kmetijstvu**, v smeri povezovanja kmetijskih pridelovalcev, večje samooskrbe, pospeševanja ekološkega kmetijstva, razvoja dopolnilnih dejavnosti na kmetijah, diverzifikacije kmetijskih dejavnost, digitalizacije in robotizacije. Pospeševalo se bo **biogospodarstvo in krožno gospodarstvo** s ciljem manjšega obremenjevanja okolja. V podjetništvu bo dan poudarek razvoju zelenih delovnih mest z višjo dodano vrednostjo, izobraževanju mladih za poklice prihodnosti, iskanju **novih trženjskih kanalov** tudi s pomočjo nadgradnje obstoječih blagovnih znamk, razvoju družbene ekonomije in pospeševanju socialnih inovacij. S pomočjo sofinanciranja se bo urejalo manjšo infrastrukturo, rekreativne površine, objekte, ki jim je treba dati vsebino. Mladi potrebujejo **prijetno bivalno okolje**, le tako bodo ostajali v domačem kraju, kar v nadaljevanju predstavlja potencial za razvoj drugih gospodarskih dejavnosti. S tem se bo tudi zmanjševal razkorak med urbanim in ruralnim območjem. Na področju ukrepa za ohranjanje kulturne in naravne dediščine so predvidene aktivnosti za ohranitev, hkrati pa oživitev infrastrukture na zaščitenih območjih tudi s pomočjo razvoja **trajnostnega turizma**, ki bo temeljil na butični ponudbi z oblikovanimi programi za zainteresirano javnost (prilagojenimi tudi osebam z omejenimi zmožnostmi), ki ceni kulturo in naravo. Na področju socialne aktivacije so predvideni programi za ranljive ciljne skupine (kamor sodijo mladi, starejši, brezposelni, Romi, etnične skupine, osebe z invalidnostjo in s kroničnimi obolenji, težavami v duševnem zdravju, z različnimi vrstami zasvojenosti, žrtve nasilja) za njihovo večjo socializacijo, pa tudi preventivni programi za reševanje dolgotrajnih verižnih stisk vseh ciljnih skupin. V izvedbo preventivnih programov bodo vključene različne institucionalizirane in deinstitucionalizirane organizacije, ki jih je smiselno povezovati v mreže. Razviti bo treba inovativne oblike **aktiviranja starejših** in staranja na domu, tudi s pomočjo e-mobilnih storitev, prilagojenih potrebam starostnikov in ostalih lokalnih prebivalcev. S projekti sodelovanja bomo na območje LAS prenašali dobre prakse ostalih slovenskih LAS, pa tudi LAS in razvojnih institucij izven območja EU, ki se nanašajo na izmenjavo izkušenj in znanja, razvoj in trženje novih produktov in storitev, promocijo novih proizvodov in praks, oblikovanje novih dobavnih verig, vključevanje ranljivih skupin, okoljske aktivnosti ...

Koncept pametnih vasi bo uporabljen pri razvoju podeželskih vasi, ki bodo celostno pristopile k razvoju podjetniških in kmetijskih, socialnih in okoljskih izzivov, pri tem pa bodo uporabljene inovativne rešitve in digitalne tehnologije.

Prispevek Strategije LAS DBK k ciljem ostalih strateških dokumentov na nacionalnem in regionalnem nivoju:

Strategija LAS DBK prispeva tudi k uresničevanju ciljev znotraj:

- **Strateškega načrta kmetijske politike SKP 2021–2027 (S03, S04, S05, S08)** – spodbude za razvoj ekološkega kmetijstva; spodbujanje dopolnilnih dejavnosti na kmetiji; diverzifikacija kmetij v smeri turizma; izvajanje socialnih programov na kmetijah (fitokmetije, nastanitvene in bivalne enote na kmetijah); razvoj gastronomije v navezavi na turistično ponudbo; razvoj butičnega specifičnega turizma (turizem v zidanicah); povezovanje horizontalno (pridelovalci) in vertikalno (pridelovalci in predelovalci); razvoj biogospodarstva in krožnega gospodarstva; skrb za ohranjanje biodiverzitete na tem območju; manjša investicijska vlaganja in razvoj programov za dvig kakovosti življenja na podeželju; vitalno in solidarno podeželje za vse ciljne skupine. **V SO 8** bo LAS DBK prispeval k uresničevanju intervencije LEADER s spodbujanjem dopolnilnih dejavnosti na kmetijah; digitalizaciji in robotizaciji v kmetijstvu; razvoju nekmetijskih dejavnosti; razvoju osnovnih storitev na podeželju; ohranjanju naravne in kulturne dediščine; razvoju krožnega in biogospodarstva; socialni vključenosti; skrbi za ranljive ciljne skupine in zmanjševanju dostopnosti do storitev izven ruralnih območij.
- Programa **Evropske kohezijske politike 2021–2027** – razvoj novih spretnosti v podjetništvu in s tem dvigovanje konkurenčnosti (digitalizacija); razvoj socialne ekonomije in socialnih inovacij; bolj zelena, ničogljična Slovenija; spodbujanje prehoda v krožno gospodarstvo; izboljšanje varstva narave in ohranjanje narave ter biotske raznovrstnosti in zelene infrastrukture; razvoj lokalne mobilnosti; spodbujanje vseživljenjskega učenja; doslednejše zagotavljanje enakega dostopa do vključujočih in kakovostnih storitev za vse ciljne skupine.
- **Strategije »od vil do vilic«** – trajnostna proizvodnja hrane s spodbujanjem dopolnilnih predelovalnih dejavnosti na kmetijah in pomoč pri njihovi vzpostavitvi; spodbujanje ekološke

pridelave z avtohtonimi semeni; osveščanje o pomenu zdrave prehrane; zmanjšanje izgub in količin zavržene hrane ter spodbujanje lokalne samooskrbe.

- **Dolgoročne vizije za podeželsko območje EU do leta 2040** – kakovostnejše življenje na podeželju; medgeneracijsko sodelovanje; izboljšanje dostopa do storitev; spodbujanje socialnih in podjetniških inovacij; diverzifikacija gospodarskih dejavnosti za večjo dodano vrednost kmetijsko-živilskih dejavnosti ter podeželskega turizma.
- **Strategije EU za biotsko raznovrstnost do leta 2030** – spodbujanje ekološkega kmetijstva; vključevanje aktivnosti za obnovo poškodovanih ekosistemov rek; izboljšanje stanja zavarovanih habitatov in vrst ter opraševalcev na kmetijskih zemljiščih (območje Natura 2000; spodbujanje ozelenitev mest z avtohtonimi rastlinami).
- **Regionalnega razvojnega programa JV Slovenije** – podpora k raziskavam in razvoju inovativnih dejavnosti ter digitalizacije v regiji; trajnostno upravljanje, razvoj in promocija turistične destinacije v regiji; prehod v krožno gospodarstvo; ohranjanje in izboljšanje biotske raznolikosti območja; ustvarjanje socialnega, vitalnega in zdravega podeželja.

Ukrepi SLR in izbira kazalnikov

Ukrep (vpišite)	Kazalnik (izberite s spodnjega seznama)	Sklad	Dosežena vrednost kazalnika na dan 31. 12. 2025 za EKSRRP/31. 12. 2024 za ESRR	Ciljna vrednost kazalnika na dan 31. 12. 2029
Ukrep 1: Programi in manjše naložbe za razvoj zelene ekonomije, diverzifikacijo kmetijskih gospodarstev, razvoj biogospodarstva in povezovanje kmetijskih proizvajalcev za zagotavljanje prehranske varnosti in dostopa do zdrave hrane	R.39 Razvoj podeželskega gospodarstva: število podeželskih podjetij, vključno s podjetji na področju biogospodarstva, razvitih s podporo v okviru SKP	EKSRRP	0	6
Ukrep 1: Programi in manjše naložbe za razvoj zelene ekonomije, diverzifikacijo kmetijskih gospodarstev, razvoj biogospodarstva in povezovanje kmetijskih proizvajalcev za zagotavljanje prehranske varnosti in dostopa do zdrave hrane	R.10 Boljša organizacija dobavne verige: delež kmetij, ki sodelujejo v skupinah proizvajalcev, organizacijah proizvajalcev, na lokalnih trgih, v kratkih dobavnih verigah in shemah kakovosti.	EKSRRP	0	6
Ukrep 2: Izvedba podjetniških programov in manjših naložb za razvoj lokalnega podjetništva v smeri povezovanja, digitalizacije, socialne ekonomije in razvoja podeželskega turizma	RR01 Št. podprtih oz. vzpostavljenih zaposlitev/mrež/dogodkov/produktov, namenjenih spodbujanju lokalnega podjetništva (razen nosilcev dejavnosti na kmetijah)	ESRR	0	30
Ukrep 2: Izvedba podjetniških programov in manjših naložb za razvoj lokalnega podjetništva v smeri povezovanja, digitalizacije, socialne ekonomije in razvoja podeželskega turizma	RR02 Št. podprtih lokalnih turističnih prireditvev/produktov/storitev/programov/modelov publikacij	ESRR	0	30
Ukrep 3: Vlaganja v manjšo infrastrukturo in storitve/dejavnosti za krepitev kakovosti življenja prebivalcev na območju LAS	R.41 Povezovanje evropskega podeželja: delež podeželskega prebivalstva, ki ima koristi od boljšega dostopa do storitev in infrastrukture zaradi podpore SKP	EKSRRP	0	60.000

Ukrep 3: Vlaganja v manjšo infrastrukturo in storitve/dejavnosti za krepitev kakovosti življenja prebivalcev na območju LAS.	R.40 Pametni prehod podeželskega gospodarstva: št. strategij pametnih vasi, ki prejemajo podporo	EKSRP	0	1
Ukrep 3: Vlaganja v manjšo infrastrukturo in storitve/dejavnosti za krepitev kakovosti življenja prebivalcev na območju LAS.	RR03 Površina prenovljenih/obnovljenih zaradi naložb na podeželju javnih površin za skupno uporabo.	ESRR	0	10
Ukrep 4: Vlaganja v manjšo infrastrukturo in storitve za trajnostni razvoj območja LAS v smeri varstva naravne in kulturne dediščine in z njim povezanega trajnostnega turizma	R.27 Okoljska in podnebna uspešnost zaradi naložb na podeželju: število operacij, ki prispevajo k ciljem na področju okoljske trajnosti	EKSRP	0	7
Ukrep 4: Vlaganja v manjšo infrastrukturo in storitve za trajnostni razvoj območja LAS v smeri varstva naravne in kulturne dediščine in z njim povezanega trajnostnega turizma	RR04 Št. podprtih dejavnosti/dogodkov/produktov/ <u>objektov</u> , ki so namenjeni varovanju naravne in kulturne dediščine	ESRR	0	7
Ukrep 4: Vlaganja v manjšo infrastrukturo in storitve za trajnostni razvoj območja LAS v smeri varstva naravne in kulturne dediščine in z njim povezanega trajnostnega turizma	RR05 Št. izobraževanj/usposabljanj/programov/produktov, ki so namenjeni varovanju okolja in zdravja ter ozaveščanju lokalnega prebivalstva za izboljšanje stanja okolja in zdravja	ESRR	0	5
Ukrep 5: Programi in manjše naložbe za spodbujanje celostne, zdrave, socialno vključujoče in solidarne družbe	R.42 Spodbujanje socialne vključenosti: število oseb, zajetih v projekte socialnega vključevanja, ki prejemajo podporo	EKSRP	0	500
Ukrep 5: Programi in manjše naložbe za spodbujanje celostne, zdrave, socialno vključujoče in solidarne družbe	RR06 Št. inovativnih partnerstev/programov/mrež za spodbujanje in oblikovanje zdravega in aktivnega življenjskega sloga	ESRR	0	8
Ukrep 5: Programi in manjše naložbe za spodbujanje celostne, zdrave, socialno vključujoče in solidarne družbe	RR07 Št. izvedenih programov /delavnic/prireditvev /dogodkov/usposabljanj/izobraževanj, namenjenih za socialno vključenost starejših, mladih in drugih ranljivih skupin	ESRR	0	40
Ukrep 5: Programi in manjše naložbe za spodbujanje celostne, zdrave, socialno vključujoče in solidarne družbe	RR03 Površina prenovljenih/obnovljenih javnih površin za skupno uporabo	ESRR	0	5

Kazalniki za sklad EKSRP in ESRR

Kazalnik	Sklad
R.27 Okoljska ali podnebna uspešnost zaradi naložb na podeželju: število operacij, ki prispevajo k ciljem na področju okoljske trajnosti, ter doseganje blaženja podnebnih sprememb in prilagajanja nanje na podeželju	EKSRP
R.37 Rast in delovna mesta na podeželju: nova delovna mesta, ki prejemajo podporo v okviru projektov SKP	EKSRP

R.39 Razvoj podeželskega gospodarstva: število podeželskih podjetij, vključno s podjetji na področju biogospodarstva, razvitih s podporo v okviru SKP	EKSRP
R.40 Pametni prehod podeželskega gospodarstva: število strategij pametnih vasi, ki prejemajo podporo	EKSRP
R.41 Povezovanje evropskega podeželja: delež podeželskega prebivalstva, ki ima koristi od boljšega dostopa do storitev in infrastrukture zaradi podpore iz SKP	EKSRP
R.42 Spodbujanje socialne vključenosti: število oseb, zajetih v projekte socialnega vključevanja, ki prejemajo podporo	EKSRP
Število podprtih oziroma vzpostavljenih zaposlitev/mrež/dogodkov/produktov, ki so namenjeni spodbujanju lokalnega podjetništva (razen nosilcev dejavnosti na kmetiji)	ESRR
Število podprtih lokalnih turističnih prireditev/produktov/storitev/programov/modelov/publikacij	ESRR
Število podprtih dejavnosti/dogodkov/produktov/objektov, ki so namenjeni varovanju naravne in kulturne dediščine	ESRR
Površina prenovljenih/obnovljenih javnih površin za skupno uporabo	ESRR
Število izobraževanj/usposabljanj/programov/produktov, ki so namenjeni varovanju okolja in zdravja ter ozaveščanju lokalnega prebivalstva za izboljševanje stanja okolja in zdravja	ESRR
Število inovativnih partnerstev/programov/mrež za spodbujanje in oblikovanje zdravega in aktivnega življenjskega sloga	ESRR
Število izvedenih programov/delavnic/prireditev/dogodkov/usposabljanj/izobraževanj, namenjenih za socialno vključenost starejših, mladih in drugih ranljivih skupin	ESRR
Število inovativnih partnerstev/programov za oblikovanje mreže storitev za spodbujanje ukrepov aktivnega staranja in vključevanja drugih ranljivih skupin	ESRR

5.1.2 Opis ukrepov

Ukrep 1: Programi in manjše naložbe za razvoj zelene ekonomije, diverzifikacijo kmetijskih gospodarstev, razvoj biogospodarstva in povezovanje kmetijskih proizvajalcev za zagotavljanje prehranske varnosti in dostopa do zdrave hrane

Opis ukrepa:

- Razvoj ekološkega kmetijstva brez uporabe sintetičnih pesticidov in gnojil tudi z bolj prilagodljivimi avtohtonimi rastlinami.
- Spodbuditi kmetije za skupen nastop na trgu, vstop v obstoječe blagovne znamke na območju lokalne akcijske skupine in v sheme kakovosti.
- Posodobitev procesa v pridelavi s pomočjo uvajanja digitalizacije in uporabe robotov pri kmetijskih opravilih.
- Povezovanje kmetij znotraj že vzpostavljenih povezav (npr. semenska banka, povezava zeliščarjev ...) in razvoj novih lokalnih oskrbovalnih verig.
- Povezovanje kmetij z ostalimi sektorji znotraj oskrbovalne verige - potrošniki (javni zavodi, gostinski obrati), oblikovanje potrošniških zadrug.
- Oblikovanje manjših logističnih centrov za lažjo distribucijo in predelavo lokalno pridelane hrane.
- Prehod v krožno biogospodarstvo za zmanjševanje odpadkov in stranskih proizvodov ter uporaba teh na inovativen način.
- Aktivnosti za zmanjšanje odpadne hrane v javnih zavodih in njeno racionalno porabo.
- Digitalizacija in robotizacija v kmetijstvu za konkurenčen nastop na trgu.
- Vlaganja v manjšo turistično infrastrukturo na podeželju, potrebno za razvoj zelenega, butičnega turizma v navezavi na lokalno gastronomijo in dodatno ponudbo (npr. turizem v zidanicah in ostale oblike turizma na kmetijah).

- Razvoj ostalih dejavnosti na kmetijah, povezanih z izvajanjem učnih, socialnih in zdravstvenih programov (učne kmetije, nastanitvene in bivalne enote za ranljive ciljne skupine, zaposlitveni centri, fito kmetije, terapevtske kmetije, eko kmetije ...).

Vir financiranja: EKSRP

Prispevek ukrepa k cilju:	Cilj SO8 - Spodbujanje zaposlovanja, rasti, enakosti spolov, vključno z udeležbo žensk v kmetijstvu, socialne vključenosti in lokalnega razvoja na podeželju, vključno s krožnim biogospodarstvom in trajnostnim gozdarstvom.
Namen ukrepa:	Na območju LAS DBK spodbuditi ekološko kmetijstvo, razvoj dopolnilnih dejavnosti, diverzifikacijo dejavnosti na kmetiji, nadaljnje vključevanje ponudnikov v blagovni znamki in sheme kakovosti, posodobitev procesov v pridelavi in predelavi, povezovanje kmetij, spodbuditi trženje kmetijskih pridelovalcev in predelovalcev, razvoj turistične ponudbe in ostalih storitvenih dejavnosti na kmetijah.
Cilj ukrepa:	Krepitev lokalne trajnostne proizvodnje hrane, spodbujanje dopolnilnih dejavnosti na kmetijah, medpanožnega sodelovanja ter krepitev navezave kmetijstva in turizma.
Ciljna skupina ukrepa:	Nosilci kmetijske dejavnosti, fizične osebe, pravne osebe, kmetijske zadruge, kmetijski zavod, javni zavodi, razvojne institucije, socialna podjetja, izobraževalne institucije, NVO
Izbrani sklad ukrepa:	EKSRP
Vključene potrebe:	P01, P02, P03, P05
Kazalniki učinka:	U01 Št. novih horizontalnih povezav v kmetijstvu (kmetija – kmetija) in vertikalnih povezav (kmetija – ponudniki) U02 Št. projektov ekoloških kmetij, podprtih iz sredstev SLR LAS DBK 2027 U03 Št. novih in podprtih nekmetijskih dejavnosti na kmetijah
Kazalniki EKSRP:	R.39 Razvoj podeželskega gospodarstva: število podeželskih podjetij, vključno s podjetji na področju biogospodarstva, razvitih s podporo v okviru SKP R.10 Boljša organizacija dobavne verige: delež kmetij, ki sodelujejo v skupinah proizvajalcev, organizacijah proizvajalcev, na lokalnih trgih, v kratkih dobavnih verigah in shemah kakovosti.

Ukrep 2: Izvedba podjetniških programov in manjših naložb za razvoj lokalnega podjetništva v smeri povezovanja, digitalizacije, socialne ekonomije in razvoja podeželskega turizma

Opis ukrepa:

- Krepitev obstoječih delovnih mest z višjo dodatno vrednostjo z aktivacijo endogenih/naravnih lokalnih priložnosti na področju nekmetijskih dejavnosti.
- Podpore k razvoju lokalnega gospodarstva v smeri digitalizacije, robotizacije, krožnega gospodarstva in ostalih potrebnih specialnih znanj za večjo konkurenčnost na trgu.
- Podpore podjetniškim pobudam na področju socialnih inovacij, kulturnih in kreativnih industrij socialne ekonomije, družbenih inovacij in zadrugištva.
- Programi za seznanjanje mladih in mlajših generacij s poklici prihodnosti.
- Krepitev in nadgradnja obstoječih že razvitih blagovnih znamk na območju LAS.
- Ohranjanje in razvoj že obstoječih tradicionalnih znanj na področju rokodelstva in domače obrti tudi v smeri kreativnih in kulturnih industrij.
- Razvoj novih trženjskih kanalov prek spletnih platform in prodajno -promocijskih centrov.
- Podpore za razvoj avtentičnih turističnih doživetij, ki bodo temeljila na sodobnih načinih interpretacije, in izvedba promocijskih aktivnosti le teh (npr. APTZ turizem, glamping turizem).
- Razvoj turistične ponudbe, prilagojene osebam, ki zaradi fizičnih, psihičnih in kognitivnih storitev težje dostopajo do objektov oz. turističnih storitev.

Viri financiranja: ESRR

Prispevek ukrepa k cilju:	Cilj 5 – Slovenija, ki je bližja državljanom
Namen ukrepa:	Podpora trajnostnim oblikam lokalnega podjetništva, razvoj v smeri digitalizacije in robotizacije poslovnih procesov, krožnega gospodarstva, podpore za razvoj socialne ekonomije in spodbujanja kreativnosti med

	mladimi, spodbujanje partnerstva in mreženja, razvoj avtentičnih turističnih doživetij.
Cilj ukrepa:	Razvitje trajnostnih oblik lokalnega podjetništva s pomočjo podjetniških inovacij, spodbude za trženje in razvoj avtentične turistične ponudbe.
Ciljna skupina ukrepa:	Pravne osebe, zavodi, razvojne institucije, zbornice, občine, NVO
Izbrani sklad ukrepa:	ESRR
Vključene potrebe:	P04, P05
Kazalniki učinka:	U04 Št. podjetnikov, vključenih v izvajanje pristopa CLLD U05 Št. podprtih projektov socialnih podjetij in inovacij U06 Št. novih podjetnikov, vključenih v obstoječi blagovni znamki U07 Št. novih razvitih trženjskih kanalov U08 Št. razvitih in podprtih avtentičnih turističnih doživetij
Kazalniki ESRR:	RR01 Št. podprtih oz. vzpostavljenih zaposlitev/mrež/dogodkov/produktov, namenjenih spodbujanju lokalnega podjetništva (razen nosilcev dejavnosti na kmetiji) RR02 Št. podprtih lokalnih turističnih prireditev/produktov/storitev/programov/modelov publikacij

Ukrep 3: Vlaganja v manjšo infrastrukturo in storitve/dejavnosti za krepitev kakovosti življenja prebivalcev na območju LAS

Opis ukrepa:

- Vlaganja v manjšo infrastrukturo za izboljšanje kakovosti življenja na podeželju z razvojem/dostopom storitev in urejeno infrastrukturo ter manjše obremenjevanje okolja.
- Vlaganje v obnovo in opremo rekreacijskih parkov, športnih igrišč z novimi inovativnimi vsebinami, prilagojenimi različnim ciljnim skupinam.
- Naložbe v ureditev tematskih in rekreativnih poti ter spremljajočo infrastrukturo.
- Rekonstrukcija in nakup opreme za ureditve znotraj vaških jeder.
- Manjše naložbe v izgradnjo, obnovo in nakup opreme za objekte skupnega pomena (kot so prostori za medgeneracijsko druženje, izvajanje različnih pristočasnih dejavnosti, razstavnih prostori, vaški domovi, prostori za druženje otrok).
- Vlaganja v trajnostno mobilnost in ostale alternativne oblike mobilnosti (postajališča za kolesa, avtobusna postajališča, car sharing, skupni prevozi ...).
- Spodbude za trajnostni ekosistem urejanja javnih površin (razvoj zelenih površin znotraj urbanih in vaških središč).

Vir financiranja: EKSRP, ESRR

Prispevek ukrepa k cilju:	Cilj SO8 – Spodbujanje zaposlovanja, rasti, enakosti spolov, vključno z udeležbo žensk v kmetijstvu, socialne vključenosti in lokalnega razvoja na podeželju, vključno s krožnim biogospodarstvom in trajnostnim gozdarstvom. Cilj 5 – Slovenija, ki je bližja državljanom
Namen ukrepa:	Vlaganja v razvoj kulturnih, pristočasnih in drugih dejavnosti ter infrastrukturo, vlaganja v trajnostno mobilnost in ekosistem za ohranjanje vitalnosti podeželskih in urbanih naselij.
Cilj ukrepa:	Dvig kakovosti življenja lokalnega prebivalstva z urejeno infrastrukturo in dostopnimi storitvami za vse ciljne skupine.
Ciljna skupina ukrepa:	Občine, NVO, zavodi, pravne osebe, razvojne institucije, izobraževalne institucije
Izbrani sklad ukrepa:	EKSRP in ESRR
Vključene potrebe:	P05, P08
Kazalniki učinka:	U09 Št. projektov za obnovo in izgradnjo manjše infrastrukture za rekreacijo na zunanjih površinah U10 Št. projektov za investicije vlaganja v obnovo ali izgradnjo manjših skupnih objektov za druženje prebivalcev U11 Št. novih oblik trajnostne mobilnosti
Kazalniki EKSRP:	R.41 Povezovanje evropskega podeželja: delež podeželskega prebivalstva, ki ima koristi od boljšega dostopa do storitev in infrastrukture zaradi podpore SKP R.40 Pametni prehod podeželskega gospodarstva: št. strategij pametnih vasi, ki prejemajo podporo
Kazalniki ESRR:	RR03 Površina prenovljenih/obnovljenih javnih površin za skupno uporabo.

Ukrep 4: Vlaganja v manjšo infrastrukturo in storitve za trajnostni razvoj območja LAS v smeri varstva naravne in kulturne dediščine in z njim povezanega trajnostnega turizma

Opis ukrepa:

- Vsebine in aktivnosti za izboljšanje stanja ogroženih vrst in habitatnih tipov.
- Manjše naložbe v infrastrukturo za zagotavljanje kakovostne interpretacije naravovarstvenih površin (zagotavljanje funkcionalne zelene infrastrukture) s poudarkom na izobraževanju in ozaveščanju o ohranjanju narave in okolja.
- Manjša vlaganja v objekte kulturne dediščine in izvajanje programov s ciljem funkcionalnega oživljanja objektov za potrebe izvajanja različnih aktivnosti za prebivalce in turiste.
- Vlaganja v razvoj turizma, skladnega z lokalno in zgodovinsko identiteto ter potrebami ranljivih ciljnih skupin (kulturni turizem, turizem na prostem in aktivni turizem, ki spoštuje okoljske in prostorske zahteve).
- Programi in manjše naložbe za ohranjanje biodiverzitete na območju NATURE 2000 (urejena in za naravo nemoteča prisotnost obiskovalcev).
- Programi za spodbujanje krožnih pristopov – aktivnosti za ozaveščanje prebivalcev o pomenu krožnih pristopov in varovanju virov, izobraževanja in izvedba pilotnih primerov krožnih pristopov.

Vir financiranja: EKSRP, ESRR

Prispevek ukrepa k cilju:	Cilj SO8 - Spodbujanje zaposlovanja, rasti, enakosti spolov, vključno z udeležbo žensk v kmetijstvu, socialne vključenosti in lokalnega razvoja na podeželju, vključno s križnim biogospodarstvom in trajnostnim gozdarstvom. Cilj 5 – Slovenija, ki je bližja državljanom
Namen ukrepa:	Ohranjanje kulturne in naravne dediščine z naravi prijaznimi ureditvami in razvoj izobraževalnih vsebin, ki ne bodo moteče za okolje, ozaveščanje prebivalcev o pomenu križnih pristopov.
Cilj ukrepa:	Zagotavljanje kakovostne interpretacije naravne in kulturne dediščine z naravi prijaznimi ureditvami.
Ciljna skupina ukrepa:	Zavodi, občine, NVO, razvojne institucije, pravne osebe, izobraževalne institucije
Izbrani sklad ukrepa:	EKSRP in ESRR
Vključene potrebe:	P05, P06
Kazalniki učinka:	U12 Št. projektov za ohranjanje naravne dediščine in biodiverzitete U13 Št. projektov za oživljanje objektov in prireditev kulturne dediščine U14 Št. projektov, ki vplivajo na okoljsko trajnost ter blaženje podnebnih sprememb in prilagajanje nanje
Kazalniki EKSRP:	R.27 Okoljska in podnebna uspešnost zaradi naložb na podeželju: število operacij, ki prispevajo k ciljem na področju okoljske trajnosti
Kazalniki ESRR:	RR04 Št. podprtih dejavnosti/dogodkov/produktov/ <u>objektov</u> , namenjenih varovanju naravne in kulturne dediščine RR05Št. Izobraževanj/usposabljanj/programov/produktov, ki so namenjeni varovanju okolja in zdravja ter ozaveščanju lokalnega prebivalstva za izboljšanje stanja okolja in zdravja

Ukrep 5: Programi in manjše naložbe za spodbujanje celostne, zdrave, socialno vključujoče in solidarne družbe

Opis ukrepa:

- Programi in manjše naložbe v opremo za socialno aktivacijo mladih za kakovostno preživljanje prostega časa.
- Programi in manjše naložbe v programe, povezane z izkustvenim učenjem v naravi (učne kmetije, šolski vrtovi).
- Programi in manjše naložbe za ohranjanje aktivnega prebivalstva na podeželju ter razvoj novih oblik vaškega sodelovanja in povezovanja.
- Razvoj inovativnih modelov za čim daljšo aktivnost starejših (medgeneracijski programi, izmenjava izkušenj med mladimi in starejšimi), tudi v smeri digitalizacije.
- Programi za produktivno aktivacijo zmogljivosti ranljivih ciljnih skupin, njihovo socialno in delovno vključevanje.

- Priprava vzgojno-zdravstvenih vsebin in izvedba predavanj z zagotavljanjem predavateljev v izobraževalnih projektih z namenom prenašanja kakovostnih in verodostojnih informacij do bolnikov in njihovih najbližjih.
- Oblikovanje različnih mrež za reševanje dolgotrajnih verižnih stisk z vključitvijo različnih organizacij.
- Vzpostavitev info točke za informiranje prebivalcev o obstoječi pomoči (mreža paliativne oskrbe, info točke o demenci, paliativni oskrbi, Hospic oskrbe ...).

Vir financiranja: EKSRP, ESRR

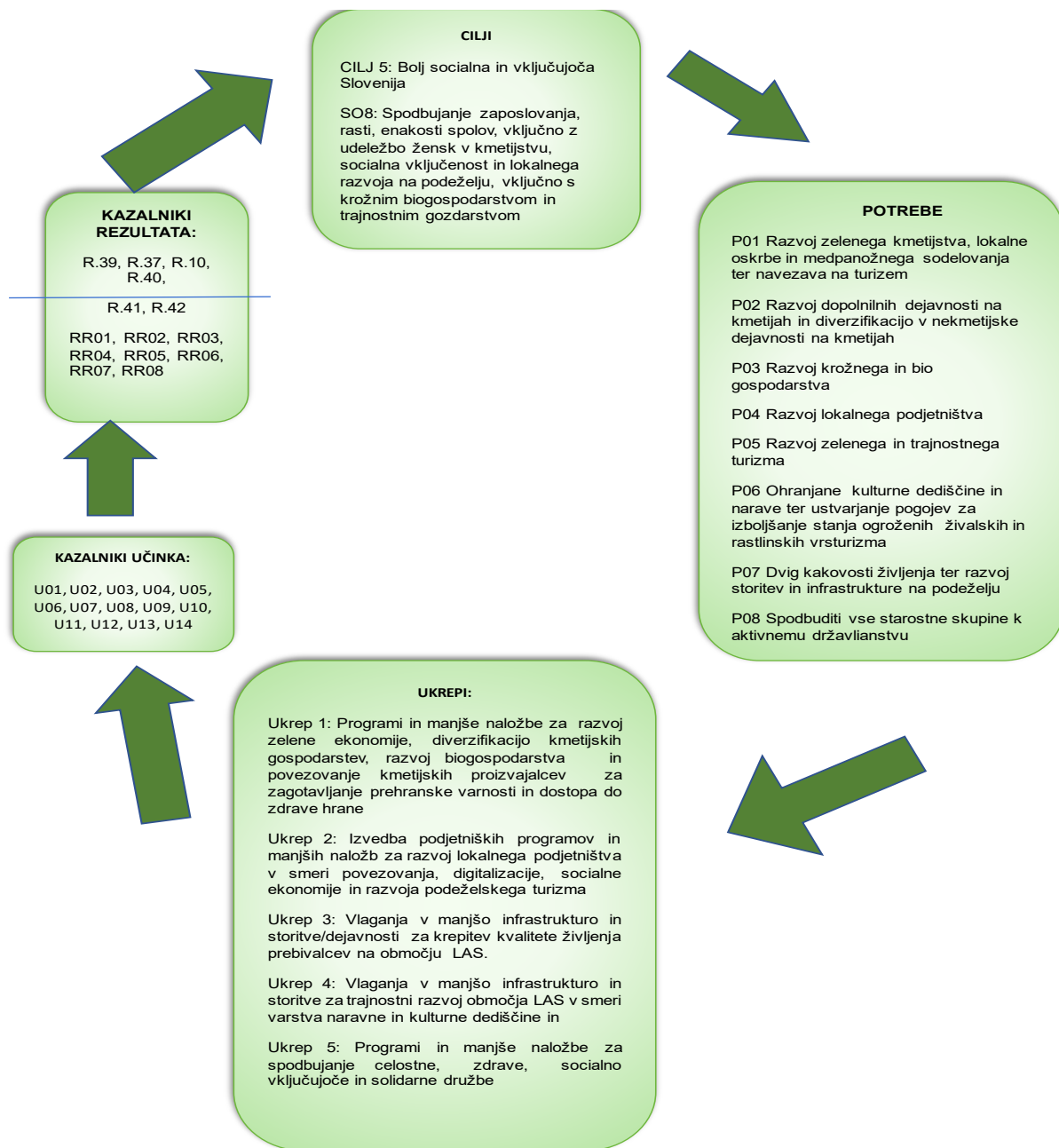
Prispevek ukrepa k cilju:	Cilj SO8 - Spodbujanje zaposlovanja, rasti, enakosti spolov, vključno z udeležbo žensk v kmetijstvu, socialne vključenosti in lokalnega razvoja na podeželju, vključno s krožnim biogospodarstvom in trajnostnim gozdarstvom. Cilj 5 – Slovenija, ki je bližja državljanom
Namen ukrepa:	Razvoj novih programov, storitev in mrež in s tem omogočiti ustrezno dostopnost storitev na področju oskrbe ranljivih ciljnih skupin, preventivnih zdravstvenih ukrepov, medgeneracijskega sodelovanja in krepitev kompetenc za prikrajšane.
Cilj ukrepa:	Opolnomočenje ranljivih ciljnih skupin z manj priložnostmi za vključevanje v družbo in razvijanje programov socialne aktivacije.
Ciljna skupina ukrepa:	Zavodi, občine, NVO, razvojne institucije, pravne osebe, izobraževalne institucije
Izbrani sklad ukrepa:	EKSRP in ESRR
Vključene potrebe:	P09, P10
Kazalniki učinka:	U12 Št. oblikovanih vstopnih (info) točk za socialno aktivacijo prebivalcev U13 Št. novih vsebin za aktivno preživljanje časa predstavnikov ranljivih ciljnih skupin U14 Št. izkustvenih programov za mlade
Kazalniki EKSRP:	R.42: Spodbujanje socialne vključenosti: število oseb, zajetih v projekte socialnega vključevanja, ki prejemajo podporo.
Kazalniki ESRR:	RR06 Št. inovativnih partnerstev/programov/mrež za spodbujanje in oblikovanje zdravega in aktivnega življenjskega sloga RR07 Št. izvedenih programov /delavnic/prireditvev /dogodkov/usposabljanj/izobraževanj, namenjenih za socialno vključenost starejših, mladih in drugih ranljivih skupin RR03 Površin prenovljenih/obnovljenih javnih površin za skupno uporabo

5.1.3 Intervencijska logika

Potrebe	UKREPI	KAZALNIKI UČINKA
P01, P02 P03 P05	Programi in manjše naložbe za razvoj zelene ekonomije, diverzifikacijo kmetijskih gospodarstev, razvoj biogospodarstva in povezovanje kmetijskih proizvajalcev za zagotavljanje prehranske varnosti in dostopa do zdrave hrane	U.01 Število novih horizontalnih povezav (kmetija-kmetija) in vertikalnih povezav (kmetija ponudnik) U02 Število ekoloških kmetij, podprtih vključenih v izvajanje LEADER U03 Število novih nekmetskih dejavnosti na kmetijah U04 Število novih nekmetskih programov na podeželju
P04 P05	Izvedba podjetniških programov in manjših naložb za razvoj lokalnega podjetništva v smeri povezovanja, digitalizacije, socialne ekonomije in razvoja podeželskega turizma	U05 Število podjetnikov, vključenih v izvajanje projektov CLLD
P05 P08	Vlaganja v manjšo infrastrukturo in storitve/dejavnosti za krepitev kakovosti življenja prebivalcev na območju LAS.	U06 Št. projektov za ureditev skupnih rekreacijskih površin in drugih javnih površin U07 Št. projektov za ureditev skupnih površin v objektih

P05 P06	Vlaganja v manjšo infrastrukturo in storitve za trajnostni razvoj območja LAS v smeri varstva naravne in kulturne dediščine in z njim povezanega trajnostnega turizma	U08 Št. projektov za ohranjanje naravne dediščine U09 Št. projektov za ohranjanje kulturne dediščine U10 Št. projektov vlaganja v turistično infrastrukturo U11 Št. projektov za ozaveščanje prebivalcev o pomenu krožnih pristopov
P09 P10	Programi in manjše naložbe za spodbujanje celostne, zdrave, socialno vključujoče in solidarne družbe	U12 Št. oblikovanih vstopnih (info) točk za socialno aktivacijo prebivalcev U13 Št. novih vsebin za aktivno preživljanje časa predstavnikov ranljivih ciljnih skupin U14 Št. izkustvenih programov za mlade .

Intervencijska logika strategije

5.2 Opis izvajanja operacij

V programskem obdobju do leta 2027 bo LAS DBK skladno z določbo člena 34(1)(b) Uredbe 2021/1060/EU na podlagi strategije izvajala:

- projekte, izbrane po postopku javnih pozivov LAS,
- projekte sodelovanja LAS (za sredstva EKSRP),
- projekte, katerih prijavitelj in nosilec je LAS.

Izvajalo se bo projekte z dodano vrednostjo za območje LAS, opredeljeno v SLR. Spodbujalo se bo sodelovanje lokalnih akterjev, nove in inovativne rešitve pri zadovoljevanju potreb. Strategija LAS DBK bo financirana iz sklada EKSRP in ESRR. Projekt bo financiran iz tistega sklada h kazalnikom katerega bo znotraj opisanih ukrepov najbolj prispeval.

5.2.1 Operacije, izbrane po postopku javnih pozivov LAS

Vsi postopki izbora projektov bodo potekali v skladu z Uredbo CLLD (še v pripravi) in Ustanovitveno pogodbo LAS DBK. Upravni odbor LAS DBK bo pripravil splošen akt LAS, v katerem bodo opredeljeni postopki za izvedbo javnih pozivov LAS, pregleden, neodvisen in odprt način izbire predlogov projektov za financiranje in nepristranska merila za izbor projektov. Splošni akt LAS bo potrdila Skupščina LAS DBK.

Opis postopka

Z upoštevanjem splošnega akta LAS vodilni partner LAS DBK objavi javni poziv in razpisno dokumentacijo na spletni strani LAS ter po potrebi o tem obvesti tudi medije. V nadaljevanju izvaja aktivnosti za informiranje, animacijo in motivacijo prebivalcev ter drugih subjektov z območja LAS za sodelovanje na javnem pozivu. Potencialnim prijaviteljem nudi vso strokovno pomoč pri razvoju projektne ideje, oblikovanju partnerstva in pripravi vloge za prijavo na javni poziv.

Vodilni partner LAS izvaja pregled v okviru administrativne popolnosti prejetih vlog. Ta se nanaša na pravočasen rok oddaje in formalno popolnost prispelih vlog. Če administrativno preverjanje razkrije neskladnosti ali če manjka kateri od dokumentov, se od nosilca projektne vloge zahteva, da vlogo dopolni. Dopolnitve se lahko nanašajo na skladnost z merili, opredeljenimi v Splošnem aktu LAS. Nosilec vloge ima možnost projektno vlogo dopolniti v osmih (8) delovnih dneh od dneva, ko je bil poslan poziv za dopolnitve. Če projekt po prejetih dopolnitvah v celoti izpolnjuje merila administrativne ustreznosti in upravičenosti, se dopolnitve vnese v vlogo in se jo uvrsti v ocenjevanje.

Čas za dopolnitve je osem (8) delovnih dni.

Na vsa merila administrativne ustreznosti in upravičenosti je treba do konca preverjanja administrativne ustreznosti in upravičenosti odgovoriti z DA ali NR (ni relevantno), kar mora biti izpolnjeno za vsak projektni predlog. Ta merila ne merijo kakovosti projekta ali njegove vsebine. Če je odgovor na samo eno polje NE, bo projekt zavrnjen. O tem vodilni partner seznanja ocenjevalno komisijo, ki zavrnjene projekte vnese v končno poročilo, ki ga pripravi za Upravni odbor LAS DBK.

Le če so izpolnjena vsa merila administrativne ustreznosti in upravičenosti bo projekt predložen ocenjevalni komisiji v nadaljnji pregled in ocenjevanje.

Vloge se ocenjujejo na osnovi naslednjih meril:

- doseganje cilja in namena intervencije LEADER in/ali ukrepa CLLD,
- doseganje ciljev in ukrepov SLR,
- okoljski trajnost,
- socialna vzdržnost,
- enakopravna vključenost različnih partnerjev,
- inovativnost,
- vpliv oziroma dodana vrednosti na območju LAS ter
- družbena sprememba in dvig družbene ozaveščenosti (za sklad ESRR).

Seje ocenjevalne komisije sklicuje vodilni partner, vodi pa jih predsednik ocenjevalne komisije, ki ga člani izvolijo izmed sebe. Ima pet članov in dva nadomestna člana, ki jih imenuje upravni odbor izmed neodvisnih strokovnjakov s področja razvoja podeželja, regionalnega razvoja, strateškega in projektnega načrtovanja in podobno. Imenovanje članov se lahko opravi brez javnega poziva. Člani so imenovani za čas izvajanja strategije lokalnega razvoja. Naloge ocenjevalne komisije so pregled vsebinske ustreznosti prijav na javne pozive LAS, ocenjevanje in preveritve zmožljivosti predlagateljev projekta za njihovo izvedbo. Član ocenjevalne komisije se takoj izloči iz pregledovanja in ocenjevanja prijav na javni razpis in ga nadomesti nadomestni član, kadar je zasebno ali poslovno povezan s prijaviteljem na javni razpis ali z njegovim partnerjem v projektu ali kadar bi iz drugih razlogov nastalo nasprotje interesov.

Ocenjevalna komisija pripravi poročilo o pregledu prijavljenih projektov, v katerem določi oceno posameznega projekta in za vsak ocenjeni projekt predvidi sofinanciranje. Poročilo je za upravni odbor zavezujoče.

Na podlagi poročila ocenjevalne komisije Upravni odbor LAS DBK obravnava vsak projekt posebej in ga ali potrdi ali ne potrdi. Ko Upravni odbor LAS DBK odloča o projektih, mora biti prisotna več kot

polovica članov organa. Vsak član Upravnega odbora LAS DBK ima pri glasovanju en glas. Odločitve se sprejemajo z navadno večino prisotnih članov, pri čemer se mora za veljavnost takšne odločitve zagotoviti, da najmanj 50 % glasov prispevajo interesne skupine, ki niso javni sektor. Pri odločanju mora biti upoštevana določba člena 31(3)(b) Uredbe 2021/1060/EU, ki nadomešča določbo člena 32(2)(b) (49 %) in člena 34(3)(b) Uredbe 1303/2013 (50 %), da nobena interesna skupina oz. sektor (npr. poimenovani kot javni, gospodarski, socialni) ne nadzoruje odločanja.

Člani Upravnega odbora LAS DBK se morajo pri glasovanju izogibati navzkrižju interesov in se izločijo iz tistih faz odločanja, s katerimi bi do navzkrižja lahko prišlo, kar je določeno v 8. členu Pogodbe o ustanovitvi in delovanju LAS DBK.

Po zaključku vseh postopkov Upravni odbor LAS DBK izda sklep o sofinanciranju oz. zavrnitvi projektov. Nosilec projekta lahko v 8 koledarskih dneh po prejemu sklepa predloži pritožbo ali odstop od projekta na naslov vodilnega partnerja LAS. O pritožbi odloča Upravni odbor LAS DBK na svoji prvi naslednji seji. V primeru neugodne rešitve za nosilca projekta se ta v 15 dneh po prejemu sklepa na odločitev organa ponovno pritoži. V tem primeru o pritožbi dokončno odloča Skupščina LAS DBK.

5.2.2 Projekti sodelovanja LAS (za sredstva EKSRP)

LAS DBK predvideva izvedbo projektov sodelovanja v okviru sredstev LEADER (EKSRP). LAS DBK se pri izvedbi projektov sodelovanja povezuje tako znotraj Slovenije (medregijsko sodelovanje) kot z območji v različnih državah članicah EU ali območji tretjih držav (transnacionalno sodelovanje). Pri tem bo zasledoval cilje in ukrepe znotraj SLR LAS DBK 2021–2027, ki se nanašajo na izmenjavo izkušenj in znanja, razvoj in trženje novih produktov in storitev, promocijo novih proizvodov in praks, oblikovanje novih dobavnih verig, vključevanje ranljivih skupin, okoljske aktivnosti ...). Projektno idejo potrdi Upravni odbor LAS DBK, ki v nadaljevanju pooblasti vodilnega partnerja LAS, da izdela projektni predlog. Po potrditvi projektnega predloga na Upravnem odboru LAS DBK je ta upravičen do sofinanciranja iz sredstev, predvidenih v SLR (sklad EKSRP). O pritožbi zoper sprejeto odločitev upravnega odbora v skladu z 10. členom pogodbe o ustanovitvi in delovanju LAS DBK odloča Skupščina LAS DBK.

5.2.3 Projekti, katerih prijavitelj in nosilec je LAS DBK

LAS lahko pobude iz lokalnega okolja uresničuje v sodelovanju s partnerji in strokovnimi institucijami na območju LAS tako, da pripravi in izvaja projekte, ki imajo širšo korist za lokalno območje in se izvajajo na celotnem območju LAS.

Projekti, katerih prijavitelj je LAS, se lahko sofinancirajo brez izvedbe javnega poziva, vendar morajo slediti ciljem in kazalnikom SLR ter predstavljati vsebinsko nadgradnjo ostalih projektov, izbranih na podlagi javnih pozivov. Vodilni partner predlog projekta posreduje upravnemu odboru v odločanje, ali se ga izbere za sofinanciranje. Če upravni odbor predlog projekta izbere in potrdi za sofinanciranje, ga vodilni partner pošlje v potrditev organu, pristojnemu za končno odobritev, ki o svoji odločitvi obvesti LAS in z njim sklene pogodbo o sofinanciranju oz. posreduje odločbo. O pritožbi zoper sprejeto odločitev upravnega odbora v skladu z 10. členom pogodbe o ustanovitvi in delovanju LAS DBK odloča Skupščina LAS DBK.

6. OPIS POSTOPKA VKLJUČITVE SKUPNOSTI V PRIPRAVO SLR

6.1 Opis poziva in aktivnosti za oblikovanje LAS

Upravni odbor LAS DBK je na svoji 20. seji 7. 11. 2022 na osnovi ugotovitev, da LAS DBK izpolnjuje do tedaj vse znane pogoje za oblikovanje LAS in ostaja v taki obliki, kot je, pooblastil vodilnega partnerja LAS DBK, da pristopi k pripravi in objavi javnega poziva za članstvo LAS v programskem obdobju 2021–2027. Vabilo je moralo biti poslano tudi že vključenim članom za preveritev želje po nadaljnjem sodelovanju. Javni poziv za članstvo v Skupščini LAS je vodilni partner objavil na spletni strani LAS DBK (5. 1. 2023) in istega dne o objavi obvestil tudi člane Skupščine LAS DBK. K javnemu pozivu sta bila

priložena tudi pristopna izjava za članstvo in obrazec za izstop iz članstva Skupščine LAS DBK. Prejetih je bilo 16 novih pristopnih izjav, 5 jih je izstopilo, ostali so potrdili svoje članstvo tudi v novem programskem obdobju. V skladu s Pogodbo o ustanovitvi in delovanju LAS 2014–2020 vstop in izstop članov v Skupščino LAS DBK potrjuje Upravni odbor LAS. Ta je na seji 9. 2. 2023 potrdil izstop in vstop v članstvo Skupščine LAS DBK in predsednika Upravnega odbora LAS DBK pooblastil za podpis pogodbe z novimi člani. Z dnem potrditve so novim članom pripadle tudi vse pravice in obveznosti, ki izhajajo iz 6. člena Pogodbe o ustanovitvi in delovanju LAS.

LAS DBK je 15. 2. 2023 sklical 10. korespondenčno sejo Skupščine LAS DBK. Glavni točki sta bili potrditev Aneksa 1 k Pogodbi o ustanovitvi in delovanju lokalne akcijske skupine Dolenjska in Bela krajina (Pogodba LAS DBK) ter Aneksa 8 k Pogodbi o nalogah vodilnega partnerja pri lokalno zasebnem partnerstvu Lokalne akcijske skupine Dolenjska in Bela krajina. Vsem članom Skupščine LAS DBK (91 naslovov) sta bila poslana gradivo in glasovnica s predlogi, povezanimi s potrditvijo obeh dokumentov. Za vse člane je bila organizirana spletna predstavitev obeh aneksov (17. 2. 2023). Do presečnega datuma 21. 2. 2023 je ZA potrditev obeh dokumentov glasovalo 76 oz. 78 % vseh članov Skupščine LAS DBK. S tem je bil izpolnjen pogoj iz 28. člena Pogodbe o ustanovitvi in delovanju lokalne akcijske skupine Dolenjska in Bela krajina, ki določa, da so sklepi potrjeni, če zanje glasujeta več kot dve tretjini članov.

4. 5. 2023 je LAS DBK prejela odločbo št. 33151-23/2023/9, s katero MKGP ugotavlja, da ima LAS DBK:
- vzpostavljeno oz. delujočo LAS v skladu s 6. in 7. členom uredbe,
 - vzpostavljeno delovno mesto pri vodilnem partnerju,
 - vzpostavljeno oziroma delujočo spletno stran ter
 - aktivno pisarno na območju LAS.

6.2 Vključenost lokalni partnerjev in postopki za oblikovanje SLR

Za pripravo SLR je bilo izvedenih več dogodkov: spletna srečanja, okrogle mize, delavnice in ožja delovna srečanja.

V prvi fazi so bila v začetku marca organizirana spletna srečanja s strokovnjaki s področja kmetijstva, gospodarstva, naravne in kulturne dediščine, z NVO organizacijami, s katerim smo želeli oblikovati tematska področja za nadaljnje delo na delavnicah. Organizirana so bila štiri spletna srečanja, in sicer za področje naravne in kulturne dediščine, kmetijstva, podpornega okolja za razvoj podjetništva in sociale ter NVO. Za vsako srečanje je bilo izdelano tudi gradivo za večje razumevanje programa CLLD in za pomoč pri delu.

V nadaljevanju smo marca in aprila izvajali animacijske delavnice za potrebe oblikovanja SWOT analize ter prepoznavanje potreb in priložnosti. Povabilo za sodelovanje na delavnicah je bilo objavljeno na spletni strani LAS DBK, za vsako delavnico pa je bila posebej pripravljena še objava na družbenem omrežju Facebook.

V maju je bila izvedena delavnica, namenjena izključno mladim za prepoznavanje njihovih potreb in potencialov na podeželju in priložnosti, ki jih omogoča program CLLD.

Predstavnica LAS se je udeleževala tudi tematskih okroglih miz s ciljem večje prepoznavnosti programa CLLD in tudi potenciala, ki ga ima program pri reševanju razvojnih izzivov na podeželju.

Aprila je bil na spletni strani LAS DBK objavljen poziv za oddajo projektnih predlogov. Prejetih je bilo 71 idejnih predlogov. Podatki, pridobljeni z idejnimi predlogi, so bili uporabljeni za oblikovanje in finančno ovrednotenje ukrepov ter kazalnikov SLR LAS DBK.

Za manjše skupine in posameznike z že razdelanimi projektnimi idejami so bila organizirana individualna srečanja.

6.3 Kronologija izvedenih aktivnosti

Oblikovanje tematskih področij SLR LAS DBK	<p>S predstavniki strokovnih institucij so bila izvedena 4 srečanja:</p> <ul style="list-style-type: none"> - spletno srečanje s strokovnimi institucijami s področja naravne in kulturne dediščine, - spletno srečanje s predstavniki in strokovnjaki s področja kmetijstva, - spletno srečanje s predstavniki NVO in strokovnimi institucijami s področja socialnega varstva, - srečanje z nosilci podpornega okolja za razvoj podjetništva (start up, socialno podjetništvo). 	<p>6. 3. 2023 7. 3. 2023 8. 3. 2023 10. 3. 2023</p>	<p>Sodelujoči: Javni zavodi, občine, NVO, izobraževalne in razvojne institucije</p>
Delavnice za izdelavo SWOT analize ter opredelitev potreb in priložnosti	<p>Izvedenih je bilo 8 delavnic, razporejenih po celotnem območju LAS DBK:</p> <ul style="list-style-type: none"> - animacijska delavnica Črnomelj (za prebivalce občin Črnomelj, Metlika, Semič), - animacijska delavnica Straža (za prebivalce občin Straža, Mirna Peč, Novo mesto), - animacijska delavnica KP Lahinja (za območje KP Lahinja in KP Kolpa), - animacijska delavnica Mirna (za prebivalce občin Mirna, Mokronog in Šentrupert), - animacijska delavnica Semič (za prebivalce občin Semič, Metlika in Črnomelj), - animacijska delavnica Škocjan (za prebivalce občin Škocjan, Šentjernej in Šmarješke Toplice), - animacijska delavnica Metlika (za prebivalce občin Metlika, Črnomelj in Semič), - delavnica za občinske strokovne službe. 	<p>9. 3. 2023 15. 3. 2023 16. 3. 2023 21. 3. 2023 27. 3. 2023 4. 4. 2023 12. 4. 2023 20. 4. 2023</p>	<p>Fizične osebe, razvojne institucije, NVO, javni zavodi</p>
Delavnica z mladimi za prepoznavanje njihovih potreb in možnosti za zadovoljitev teh iz sredstev CLLD	<ul style="list-style-type: none"> - <u>Delavnica z mladimi za iskanje priložnosti na podeželju</u>, s ciljem, da čim več mladih najde svojo podjetniško priložnost na podeželju in si tam tudi ustvari svojo družino. 	<p>10. 5. 2023</p>	<p>Mladi</p>
Zbiranje idejnih predlogov za oblikovanje ukrepov, kazalnikov in izdelavo finančnega okvira	<p>Javni poziv za zbiranje projektnih predlogov z obrazcem je LAS DBK 12. 4. 2023 objavil na spletni strani LAS. Prejetih je bilo 71 predlogov, ki jih je LAS DBK uporabil za oblikovanje ukrepov, kvantificiranje kazalnikov in izdelavo finančnega okvira za oba sklada.</p>	<p>12. 4. 2023</p>	<p>Predlogi LAS, zbrani s strani javnega sektorja, zavodov, razvojnih institucij in pravnih oseb.</p>
Sodelovanje na posvetih, okroglih mizah za oblikovanje aktivnosti znotraj ukrepov	<p>Aktivno sodelovanje predstavnikov LAS DBK s ciljem iskanja potencialov na podeželju:</p> <ul style="list-style-type: none"> - okrogla miza (zoom) na temo <i>potencialov NVO na območju JVS</i> (organizator UNI LJ), - okrogla miza na temo <i>ekološkega kmetovanja</i> v okviru foruma Ekološko kmetovanje v JV Sloveniji (Zveza društev ekoloških kmetov), - okrogla miza na temo <i>mreženja ponudnikov v Beli krajini</i> (organizator RIC Bela krajina), 	<p>1. 2. 2023 2. 2. 2023 2. 3. 2023 17. 3. 2023</p>	<p>NVO, fizične osebe - kmetje, pravne osebe, razvojne institucije, ranljive ciljne skupine.</p>

	<ul style="list-style-type: none"> - okrogla miza na temo <i>povezovanja NVO in institucionalne pomoči v primeru potreb dolgotrajne oskrbe in paliative - vključevanje ranljivih ciljnih skupin, predvsem socialno izključenih,</i> - okrogla miza na temo <i>dostopnosti in oviranosti za ranljive ciljne skupine EUGreen week(organizator Zavod Brezovir, v okviru EU Green week) – vključevanje ranljivih ciljnih skupin, predvsem gibalno oviranih v program CLLD,</i> - okrogla miza na temo <i>kmetovanja kot okolja za izvajanje različnih terapevtskih dejavnosti</i> (organizator Fakulteta za zdravstvene vede UNI NM). 	<p>9. 6. 2023</p> <p>15. 6. 2023</p>	
Individualna srečanja za preveritev projektnih idej	<p>Ostala delovna srečanja za oblikovanje potreb:</p> <ul style="list-style-type: none"> - delovno srečanje s predstavniki vaškega središča Dobljče na temo pametnih vasi (aktivnosti za ureditev vasi Grič), - sestanek z DSO Metlika na temo <i>čezmejnega sodelovanja socialno varstvenih institucij,</i> - sestanek z DSO Novo mesto na temo <i>integriranane oskrbe starejših,</i> - sestanek z Gačami, d. o. o., <i>na temo nadaljnjega razvoja športnih aktivnosti na Gačah</i> in povezovanja s čezmejnimi turističnimi ponudniki (HR Platak), - sestanek s predstavniki Občine Črnomelj na temo razvojne vsebine občine. 	<p>6. 3. 2023</p> <p>14. 4. 2023</p> <p>24. 5. 2023</p> <p>11. 5. 2023</p> <p>26. 5. 2023</p>	Fizične osebe, javni zavodi, pravne osebe, občine
Delavnica za preveritev ukrepov, kazalnikov in finančnega okvira	Delavnica za preveritev ukrepov in kazalnikov je bila izvedena na spletu (Zoom).	20. 6. 2023	Občine, javni zavodi, razvojne institucije
Sklic Upravnega odbora LAS DBK za sprejetje SLR LAS 2027	Seja Upravnega odbora LAS DBK za sprejetje Strategije LAS DBK do 2027.	18. 7. 2023	
Potrditev SLR LAS DBK na Skupščini LAS DBK 2027	Seja Skupščine LAS DBK za potrditev Strategije LAS DBK do 2027.	18. 7. 2023	

7. OPIS SISTEMA UPRAVLJANJA LAS, VKLJUČNO Z UPRAVLJANJEM, SPREMLJANJEM IN VREDNOTENJEM, KI DOKAZUJEJO ZMOGLJIVOST LAS ZA IZVAJANJE SLR

7.1 Opis postopka določitve vodilnega partnerja LAS in navedba kadrovske zmogljivosti, virov financiranja, izkušenj in znanj

7.1.1 Opis postopka določitve vodilnega partnerja LAS

Partnerstvo LAS je že v začetku leta 2022 sprejelo sklep, da tudi v programskem obdobju 2021–2027, nadaljuje s svojim delom v enaki sestavi. Na osnovi Uredbe o delovanju lokalnih akcijskih skupin in

potrditvi strategij lokalnega razvoja za programsko obdobje do 2027 (Ul. RS, št. 161/22, z dne 23. 12. 2022) je partnerstvo LAS DBK v skladu z 28. členom Pogodbe o ustanovitvi in delovanju Lokalne akcijske skupine Dolenjska in Bela krajina, št. PG35/2015-LASDBK, z dne 12. 10. 2015, pristopilo k spremembi pogodbe. Z Aneksom št. 1 k osnovni pogodbi ugotavlja, da na območju 12 občin že deluje lokalna akcijska skupina, da ima obstoječe partnerstvo in še vedno skupen interes po združevanju z namenom spodbujanja celovitega in uravnoteženega razvoja lokalnih območij po pristopu »od spodaj navzgor« ter s ciljem uresničevanja lokalnih razvojnih potreb in doseganja zastavljenih ciljev, opredeljenih v Strategiji lokalnega razvoja LAS DBK do leta 2027. V Aneksu št. 1 partnerstvo v nadaljevanju ugotavlja, da se je Razvojni center Novo mesto, d. o. o., v prejšnjem programskem obdobju izkazal kot kadrovska, finančno in upravno odgovoren partner, zato je naloge vodilnega partnerja LAS DBK sposoben opravljati tudi v programskem obdobju do leta 2027.

Skupščina LAS DBK je na svoji 10. korespondenčni seji (15. 2. 2023) potrdila Aneks k Pogodbi o nalogah vodilnega partnerja in partnerske institucije pri lokalno zasebnem partnerstvu LAS DBK in pooblastila predsednika LAS za podpis pogodbe z vodilnim partnerjem.

7.1.2 Opis kadrovskih kapacitet, izkušenj in referenc, s katerimi vodilni partner izkazuje kadrovske sposobnosti izvajanja nalog in obveznosti

Razvojni center Novo mesto, d. o. o., izpolnjuje vse zahteve, dane v Uredbi o delovanju lokalnih akcijskih skupin in potrditvi strategij lokalnega razvoja za programsko obdobje do 2027, UL RS, 161/22, z dne 23. 12. 2022, v zvezi s kadrovskimi, finančnimi in upravnimi sposobnostmi za izvajanje nalog CLLD v obdobju do 2027.

Razvojni center Novo mesto, d. o. o., zagotavlja:

- strokovni kader za izvajanje nalog in aktivnosti LAS DBK, posebej za sklad EKSRP in za ESRR ter po potrebi še dodatno osebo za koordinacijo med obema skladoma,
- aktivno pisarno na območju LAS DBK v prostorih Podjetniškega inkubatorja Podbreznik,
- ločen transakcijski račun, v katerem bo odprto stroškovno mesto za programsko obdobje do leta 2027,
- ločen računovodski sistem za vse transakcije, opravljene v okviru transakcijskega računa za namen izvajanja SLR LAS DBK 2027.

Osnovi podatki za vodilnega partnerja:

Naziv: Razvojni center Novo mesto, d. o. o.
Naslov: Podbreznik 15, 8000 Novo mesto
Zakoniti zastopnik: Franci Bratkovič, direktor
Telefon: 07 337 29 80
Matična številka: 1227319000
Davčna številka: SI 77074963
Elektronski naslov: info@rc-nm.si
Spletna stran: www.rc-nm.si

Kadrovske kapacitete Razvojnega centra Novo mesto, d. o. o.

Razvojni center Novo mesto, d. o. o. razpolaga z ustreznim kadrom. Trenutno ima 38 zaposlenih oseb od tega 27 za nedoločen, 10 za določen čas in eno dodatno zaposleno osebo. Zaposleni pokrivajo različna področja, in sicer podeželje, regionalni razvoj, podjetništvo, turizem in tehnologijo. Imajo izkušnje in reference z upravljanjem razvojnih programov, s pripravo in z izvajanjem razvojnih projektov, izvedbo svetovanj, izvedbo in organizacijo izobraževanj in drugih dogodkov ter opravljanjem drugih razvojnih in projektnih nalog.

Kadrovske kapacitete Razvojnega centra Novo mesto, d. o. o., na dan 31. 5. 2023 so razvidne iz spodnje tabele:

Preglednica 6: Kadrovska struktura Razvojnega centra Novo mesto, d. o. o.

Št.	Naziv	Raven izobrazbe	Število delovnih mest	Plan 2023
1.	Direktor	VII	1	1
2.	Namestnik direktorja	VII	1	1
3.	Svetovalec	VII	3	3
4.	Svetovalec	VIII/2	1	1
5.	Vodja projektov	VI/2	4	4
6.	Vodja projektov	VII	8	7
7.	Vodja projektov	VIII/1	3	3
8.	Strokovni sodelavec	VI/1	1	1
9.	Strokovni sodelavec	VI/2	5	5
10.	Strokovni sodelavec	VII	8	8
11.	Poslovni sekretar	VI/2	1	1
12.	Receptor	V	1	1
13.	Dodatno zaposlen	VII	1	1

Vir: Razvojni center Novo mesto, d. o. o.

Za izvajanje nalog vodilnega partnerja LAS Dolenjska in Bela krajina 2021–2027 so predvidena 3 PDM. Razvojni center Novo mesto, d. o. o., ima računovodstvo znotraj svojega podjetja, ki je za potrebe LAS že v prejšnjem obdobju vodilo ločene računovodske izkaze in pripravljalo letna poročila. Za izvajanje vseh finančnih transakcij LAS je odprt ločen transakcijski račun. S tem sta zagotovljeni preglednost delovanja in sledljivost. Nadzor nad zakonito porabo javnih sredstev se predvideva tudi v prihodnje. Enako velja tudi za zagotavljanje strokovne pravne pomoči.

Razvojni center Novo mesto, d. o. o., je referenčna inštitucija, ki opravlja naloge regionalne razvojne agencije kot koordinator regionalnih interesov na lokalnem in nacionalnem nivoju. Predstavlja stalnega partnerja v dialogu med ministrstvi, vladnimi organizacijami, občinami, podjetji v regiji ter drugimi nacionalnimi in regionalnimi institucijami. Pravno podlago za izvajanje nalog Razvojnega centra Novo mesto, d. o. o., predstavljajo: 18. in 19. člen Zakona o spodbujanju skladnega regionalnega razvoja ((ZSRR-2) Ur. l. RS, št. 20/11, 57/12, 46/16 in 18/23 – ZDU-10) in Pravilnik o regionalnih razvojnih agencijah (U.L. RS št. 3/2013, 59/2015 in 12/17).

Naloge in projekti v javnem interesu se izvajajo v okviru petih temeljnih delovnih področij:

- gospodarstvo,
- razvoj podeželja,
- turizem,
- človeški viri,
- infrastruktura, okolje in prostor.

Razvojni center Novo mesto, d. o. o., s svojim delovanjem skrbi za razvijanje partnerstev med javnim in zasebnim sektorjem na lokalni, regionalni, nacionalni in mednarodni ravni. Skrbi za uresničitev razvojnih pobud in krepitev skladnega regionalnega razvoja, spodbujanje trajnostnega razvoja regije, pripravo in izvajanje regionalnih in drugih razvojnih programov, izvajanje regijske finančne sheme, promocijo regije in spodbujanje naložb v regiji, pridobivanje domačih in tujih virov financiranja.

Ima večletne izkušnje s pripravo in z izvajanjem projektov kot vodilni in projektni partner čezmejnega sodelovanja, vodenjem in koordiniranjem projektnih aktivnosti, s sodelovanjem z deležniki in s partnerji v projektu, z vsebinskim delom projektov, s finančnim vodenjem projektov ter z regionalnim razvojnim načrtovanjem in spremljanem. Med drugim je na ravni subregije Dolenjska in Bela krajina v zadnjih dveh programskih obdobjih vzpostavil vse potrebne pogoje za črpanje sredstev LEADER/CLLD. Pri izvedbi je v partnerstvo LAS DBK povezal javni, ekonomski, zasebni sektor in nevladne partnerje z območja vseh 12 občin. Partnerstvu so bila z odločbo Ministrstva za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano (MKGP) za programsko obdobje 2007–2013 dodeljena evropska sredstva LEADER (EKSRP) v skupni višini 1,6 mio EUR. Zakoniti zastopnik LAS DBK za programsko obdobje 2007–2013 je bil Razvojni center Novi mesto, d. o. o.

Za izvajanje ukrepov CLLD v programskem obdobju 2014–2020 se je v skladu z določili Uredbe o izvajanju lokalnega razvoja, ki ga vodi skupnost v programskem obdobju 2014–2020 (Uradni list RS št. 42/15, 28/16, 73/16, 72/17, 23/18, 68/19, 68/19, 157/20, 163/21 in 181/21) na območju celotne subregije

Dolenjska in Bela krajina ponovno vzpostavilo javno-zasebno partnerstvo z nazivom: Lokalna akcijska skupina Dolenjska in Bela krajina 2014–2020 (LAS DBK). MKGP je 13. 9. 2016 LAS DBK izdal Odločbo o potrditvi Strategije lokalnega razvoja in Lokalne akcijske skupine Dolenjska in Bela krajina, št. odločbe: 33151-9/2015/31. Na podlagi navedene odločbe in dodatnih sredstev, ki jih je LAS DBK pridobil v času izvajanja, je celotna masa sredstev (EKSRP in ESRR) znašala 4,112 mio EUR.

V nadaljevanju je navedenih nekaj ključnih področij delovanja in referenc Razvojnega centra Novo mesto, d. o. o.

PODROČJE	PROJEKT/PROGRAM (2018–2023)	STATUS
REGIONALNI RAZVOJ	Regionalni razvojni program razvojne regije JV SLO 2021–2027 Dogovor za razvoj regije Regionalno prostorsko planiranje	Nosilec
PROGRAMI ZA RAZVOJ PODJETNIŠTVA	SPOT svetovanje JV SLO Podjetniški inkubator Podbreznik SIO, nacionalni program	Nosilec
PROJEKTI ZA RAZVOJ PODEŽELJA IN KMETIJSTVA	Veriga eko zelišč od Dolenjske do Krasa, LEADER Veriga eko semen, LEADER Kolesarska veriga na podeželju, LEADER Za varni jutri, LEADER Z roko v roki do zdrave prehrane, LEADER Zaposlitveni centri na kmetiji, LEADER	Nosilec/izvajalec
PROJEKTI ZA RAZVOJ SOCIALNEGA PODJETNIŠTA	SOCRATES, COSME NOVI KROG, EEA and Norway Grants	Izvajalec
PROGRAMI ZA RAZVOJ DIGITALIZACIJE	SRC EDIH, Digital Europe Programme	Nosilec
PROGRAMI ZA RAZVOJ TURIZMA	Tržnik produkta »TURIZEM V ZIDANICAH« Vodja programa za Dolenjsko »Destination management organization«	Nosilec
PROJEKTI ČEZMEJNEGA SODELOVANJA	MISTERION, Projekt Interreg SLO HR HealingPlaces, Interreg Central Europe Wonder, ADRION Varcities, H2020 SALOMON, EEA and Norway Grants POMP, EEA and Norway Grants	Nosilec/izvajalec
PROGRAMI ZA MLADE	Regijska štipendijska shema POPRI, nacionalni program PONI, nacionalni program	Nosilec

7.1.3 Naloge vodilnega partnerja LAS

Naloge vodilnega partnerja LAS bodo izhajale iz Uredbe 1060/2021/EU (člen 33 (3)) in bodo podrobneje določene v izvedbeni uredbi o izvajanju lokalnega razvoja, ki ga vodi skupnost, v obdobju do leta 2027.

Predvidene naloge vodilnega partnerja LAS so navedene v Pogodbi o ustanovitvi in delovanju LAS DBK, in sicer:

- organizira delovanje LAS DBK in skrbi za dokumentacijo,
- organom LAS nudi prostorsko, logistično, administrativno in tehnično podporo, ki jo ti potrebujejo za svoje delovanje,
- člane informira o svojem delu,
- sodeluje pri pripravi SLR in jo promovira,

- izvaja informiranje, animacijo in motivacijo prebivalcev ter drugih subjektov in jih spodbuja k sodelovanju na javnih pozivih,
- skrbi za krepitev lokalnih akterjev za razvoj in izvajanje operacij, vključno z izvajanjem strokovnega svetovanja in nudenja druge podpore pri pripravi, upravljanju in vodenju projektov,
- skrbi za tekoče izvajanje postopkov izbora projektov, preverja tehnično in administrativno popolnost vlog, upravičenost stroškov, skladnost s SLR in operativnimi programi ter preverja zmogljivosti predlagateljev projekta za njihovo izvedbo,
- predloži izbrane projekte v potrditev ustreznemu skladu,
- informira izvajalce projektov o njihovih pravicah in obveznostih,
- posreduje vloge in zahtevke za izplačila, pri čemer pred tem preveri, da so upoštevana vsa pravila glede označevanja,
- zagotavlja vse informacije, potrebne za omogočanje spremljanja in vrednotenja SLR,
- opravlja nadzor nad izvedbo projektov in financiranjem,
- nadzoruje izvajanje SLR,
- pripravi letno poročilo o delu in finančno poročilo ter ju da v sprejem upravnemu odboru,
- zagotavlja ločen transakcijski račun za LAS DBK in ga upravlja,
- zagotavlja sprejem pošte za LAS DBK ter varen elektronski predal za prejem elektronske pošte in kvalificirano elektronsko potrdilo za oddajo vlog in zahtevkov,
- zagotavlja in upravlja spletno stran LAS DBK, na kateri se objavljajo javni pozivi,
- zagotavlja ločen računovodski sistem ali ustrezne računovodske kode za vse transakcije, opravljene v okviru transakcijskega računa za LAS DBK,
- zagotavlja preglednost svojega delovanja ter sledljivost in nadzor nad zakonito porabo javnih sredstev,
- zagotavlja javnost delovanja LAS DBK in opravlja dejavnosti odnosov z javnostmi,
- opravlja druge naloge, določene v tej pogodbi, drugih splošnih aktih ali predpisih, in naloge, ki se še dodatno določijo v pogodbi med LAS DBK in vodilnim partnerjem.

7.2 Opis sistema spremljanja in vrednotenja SLR

LAS DBK bo izvajala aktivnosti spremljanja in vrednotenja v skladu z določili člena 33 2(e) in (f) Uredbe 2021/1060/EU o nalogah LAS pri »spremljanju napredka pri doseganju ciljev strategije« in »vrednotenju izvajanja strategije«.

Spremljanje in vrednotenje SLR bo potekalo skladno z navodili in predpisi OU ESRR.

Vrednotenje na ravni LAS DBK se bo izvajalo kot:

- Samoocenjevanje, ki ga bodo izvajali organi LAS (skupščina, upravni odbor). Oba organa sta vključena v/odgovorna za načrtovanje in izvajanje SLR LAS DBK in drugih dejavnosti LAS (npr. sodelovanje in animacija). Vrednotenje se bo v tem primeru izvajalo na podlagi participativne kvalitativne ocene.
- Po potrebi lahko izvaja vrednotenje tudi neodvisni organ (najet zunanji strokovnjak za vrednotenje), ki ni vključen v/odgovoren za načrtovanje in izvajanje SLR LAS DBK ali nobene druge dejavnosti LAS. Pri vrednotenju se bodo uporabljali podatki o spremljanju in drugi kvantitativni podatki (statistični podatki) ter informacija, ki jo sestavljajo kvalitativne raziskave, vključno s participativnim pristopom.
- Po potrebi se lahko izvaja tudi kombinacija samovrednotenja in ocenjevanja kvalitativne raziskave, vključno s participativnim pristopom.

7.2.1 Teme in aktivnosti vrednotenja

Nabor predvidenih tem za vrednotenje:

- ugotavljanje dodane vrednosti pristopa LEADER/CLLD,
- doseganje kazalnikov znotraj SLR LAS DBK,
- uresničevanje ukrepov, zastavljenih v SLR LAS DBK,
- pregled upravičencev po sektorjih, ki se s projekti prijavljajo na sofinanciranje iz ukrepov SLR LAS DBK,

- kakovost prejetih projektnih predlogov z vidika priprave vloge in razumevanja zahtevanih vsebin,
- inovativnost prispelih projektov, vsebine se ne smejo ponavljati,
- odgovornost prijaviteljev pri izvajanju projektov,
- zagotavljanje trajnosti projektov tudi po obdobju, ko sofinanciranje iz sredstev LEADER/CLLD preneha.

Z vrednotenjem se bo ugotavljalo tudi dodano vrednost pristopa LEADER/CLLD na lokalni ravni, in sicer:

- kakovost projektov, podprtih s sredstvi LEADER/CLLD, v primerjavi s kakovostjo projektov, odobrenih iz drugih podpornih EU shem,
- kolikšna je možnost prijaviteljev, da pridobijo sredstva LEADER/CLLD za sofinanciranje svojih projektnih idej v primerjavi z ostalimi podpornimi EU shemami,
- v kolikšni meri so bili prepoznani in spodbujeni novi potenciali vključenih območij s pomočjo sredstev LEADER/CLLD,
- razpršenost mreže potencialnih upravičencev, ki ne sme biti omejena zgolj na skupino privilegiranih, ampak mora vključevati čim več upravičencev, ki želijo sodelovati v razvojnem procesu.

Aktivnosti vrednotenja bodo vključevale:

- analizo prejetih in odobrenih projektov,
- nadzor že izvedenih projektov na terenu,
- pripravo poročil o izvedenem vrednotenju upravnemu odboru z izdelanim predlogom za reševanje ugotovljene problematike.

7.2.2 Sistem zagotavljanja podatkov

Sistem zbiranja podatkov bo zagotovljen iz več virov.

Osnovni podatki in informacije se bodo črpali iz vlog, glavni vir informacij bo prejet na osnovi poročil oz. zahtevkov izvedenih projektov/operacij.

Podatki bodo zagotovljeni tudi iz naslednjih virov:

- SURS – podatki o stanju na območju LAS, ki so dostopni na ravni naselij ali občin.
- AJPES – letna poročila o poslovanju gospodarskih subjektov, podatki o gospodarskih subjektih, nosilcih registriranih dopolnilnih dejavnostih idr.
- Kmetijsko gozdarski zavod: podatki o stanju kmetijstva na območju LAS.
- Gospodarska/obrtna zbornica: podatki o poslovanju gospodarskih subjektov, inovacijski aktivnosti podjetij ipd.
- Drugi viri: izvedene študije na lokalni, regionalni ali nacionalni ravni, druga poročila javnih institucij s področij, ki zadevajo območje LAS, ali področje tematik, ki jih naslavlja LAS, izvedeni popisi, monitoringi stanja okolja idr.

Skladno s potrebami bodo podatki zagotovljeni tudi na osnovi izvedbe lastnih anket, lastnih analiz ali drugih oblik zagotavljanja podatkov (npr. delavnic z upravičenci ...).

7.2.3 Terminski načrt vrednotenja

Poročanje organu upravljanja

Terminski načrt spremljanja in vrednotenja se časovno prilagodi obveznostim poročanja organoma upravljanja, določenim z Uredbo CLLD (še v pripravi). Poročanje bo vključevalo standardno poročanje o spremljanju in razširjeno poročanje z vsebinami vrednotenja za čas izvajanja Strategije LAS DBK 2021–2027.

LAS bo za doseganje pravočasnega poročanja dovolj zgodaj začel z aktivnostmi, potrebnimi za pripravo poročil, s katerim bo izkazal transparentnost svojega delovanja.

Poročanje organom LAS

Poročila o spremljanju doseganja kazalnikov in s tem uresničevanja ciljev SLR bodo vsakoletno obravnavana tudi na organih LAS.

7.2.4. Uporabljeni viri podatkov

Za izvajanje spremljanja in vrednotenja SLR LAS DBK bo odgovoren vodilni partner. Dejavnosti, povezane z zagotavljanjem podatkov za letno poročanje upravnemu odboru, se bodo izvajale s človeškimi viri, ki jih zagotavlja vodilni partner. Za aktivnosti vrednotenja se bodo po potrebi vključili zunanji strokovnjaki.

V procesih spremljanja in vrednotenja bodo sodelovali tudi upravičenci, ki zagotavljajo informacije o podprtih projektih.

LAS oz. vodilni partner zagotavlja ustrezno tehnično podporo za shranjevanje in obdelovanje podatkov spremljanja in vrednotenja.

7.2.5 Načini obveščanja javnosti o rezultatih vrednotenj

Obveščanje ciljnih javnosti je izrednega pomena tako za povečanje prepoznavnosti dosežkov kot tudi transparentnost delovanja LAS. Zagotavljanje informacij o rezultatih vrednotenj je ena od pomembnih aktivnosti.

LAS bo javnost obveščal na sledeče načine:

- na sejah organov LAS,
- elektronsko posredovanje organom upravljanja,
- prek spletnih strani LAS,
- ob strokovnih dogodkih in srečanjih,
- ob javnih predstavitev,
- prek objav v medijih (lokalni časopisi, lokalni radio, e-novice Mreže za razvoj podeželja).

Na ta način bodo obveščene različne ciljne skupine:

- člani LAS,
- organi upravljanja,
- upravičenci projektov/operacij,
- LAS-i z drugih območij,
- mreža za podeželje,
- strokovna in širša javnost.

7.2.6 Mehanizmi za spremljanje uporabe rezultatov vrednotenja

Vrednotenje je upravljavsko orodje, ki omogoča izboljšati izvajanje obstoječe SLR oziroma boljše pripravo na naslednje programsko obdobje.

Uporaba rezultatov vrednotenja bo lahko podlaga za spremembe SLR, ki bi izhajale iz spremenjenih okoliščin na območju LAS in bi vplivale na doseganje ciljev LAS, zastavljenih v SLR.

Mehanizem za uporabo rezultatov vrednotenja in morebitno potrebno ukrepanje bo zagotavljal Upravni odbor LAS, ki bo seznanjen z rezultati vrednotenja ter obravnaval potrebno ukrepanje. Vodilni partner bo upravnemu odboru zagotavljal informacije glede izvajanja dogovorjenih ukrepov.

7.3 Opis nalog, odgovornosti in postopkov sprejemanja odločitev organov LAS

Pogodba o ustanovitvi in delovanju LAS DBK z dne 15. 2. 2023 določa, da so organi LAS:

- skupščina,
- upravni odbor,

- predsednik,
- podpredsednik,
- nadzorni odbor,
- ocenjevalna komisija.

V organe LAS DBK so praviloma imenovani člani Skupščine LAS DBK. Predsednik in podpredsednik sta člana skupščine in upravnega odbora po svoji funkciji. V ocenjevalno komisijo so lahko imenovane tudi druge kompetentne osebe, ki niso članice Skupščine LAS DBK. Člana kolektivnega organa, razen člana ocenjevalne komisije, lahko na seji organa zastopa pooblaščenec, ki pred začetkom seje predsedniku organa predloži pisno pooblastilo. Član kolektivnega organa ne more glasovati kadar organ odloča o njegovem položaju v LAS DBK, njegovih pravicah in obveznostih ali kadar bi z glasovanjem prišlo do navzkrižja interesov. Če ni drugače določeno, kolektivni organi LAS DBK lahko odločajo, če je prisotna več kot polovica članov organa, odločitve pa se sprejemajo z navadno večino prisotnih članov. Vsak član ima pri glasovanju en glas. Vabilo na sejo kolektivnih organov z dnevnim redom mora biti članom odposlano po elektronski pošti ali izjemoma po navadni pošti najmanj 7 (sedem) koledarskih dni pred sklicem seje organa. Seje organov se lahko izvede s srečanjem članov v živo ali korespondenčno z uporabo komunikacijskih tehnologij ob smiselni uporabi pravil, ki veljajo za sejo s srečanjem v živo.

Izogibanje nasprotja interesov

Član se je dolžan izogibati dejanskemu ali možnemu nasprotju interesov in mora storiti vse, da se mu izogne. Nasprotje interesov predstavljajo okoliščine, v katerih interes člana vpliva ali ustvarja videz, da vpliva, na nepristransko in objektivno opravljanje njegovih nalog. Interes člana LAS pomeni premoženjsko ali nepremoženjsko korist zanj, njegove družinske člane in druge fizične ali pravne osebe, s katerimi ima ali je imel on ali njegov družinski član osebne, poslovne ali politične stike. To se ne nanaša na glasovanje na volitvah. Predsednik, podpredsednik ali član kolektivnega organa LAS mora, ko ugotovi obstoj okoliščin nasprotja interesov, takoj prenehati s svojim delom in o tem takoj obvestiti organ LAS, katerega član je. Organ LAS mora čim prej odločiti, ali se oseba izloči ali lahko nadaljuje z delom. Pri tej odločitvi ta oseba ne sme sodelovati. Odločitev organa LAS je dokončna.

Če organ LAS odloči, da bo oseba kljub nasprotju interesov nadaljevala z delom, ji mora podati obvezujoče obrazložene usmeritve za ravnanje in odločanje, pri čemer mora zasledovati javni interes oziroma interese in cilje LAS. Če obstaja sum, da je pri ravnanju predsednika, podpredsednika ali člana kolektivnega organa LAS obstajalo dejansko nasprotje interesov, lahko kdor koli v roku 30 dni od tega ravnanja poda prijavo na skupščino, ki odloči o morebitnem obstoju nasprotja interesov. Odločitev skupščine je dokončna. Če skupščina na podlagi postopka iz določbe 8a.5 Pogodbe o ustanovitvi in delovanju LAS DBK ugotovi, da je prišlo do nasprotja interesov, mora določiti tudi postopek odprave nepravilnosti. Oseba, ki se v nasprotju z določbo 8a.3 Pogodbe o ustanovitvi in delovanju LAS DBK ne izloči iz svojega dela in o tem ne obvesti organa LAS, je odgovorna za škodo, ki LAS pri tem nastane.

Upoštevanje določb člena 31(3)(b) Uredbe 2021/1060/EU

Pri odločanju mora biti upoštevana določba člena 31(3)(b) Uredbe 2021/1060/EU, ki nadomešča določbo člena 32(2)(b) (49 %) in člena 34(3)(b) Uredbe 1303/2013 (50 %), da nobena interesna skupina oz. sektor (npr. poimenovani kot javni, gospodarski, socialni) ne nadzoruje odločanja.

7.3.1 Skupščina LAS

Skupščina je najvišji organ LAS in jo sestavljajo vsi člani LAS. Sestavljena je iz predstavnikov treh sektorjev: javnega, ekonomskega in nevladnega. Skupščino skliče predsednik LAS glede na potrebe LAS, najmanj pa enkrat letno. Predsednik LAS mora sklicati skupščino na pisno zahtevo ene tretjine članov, vodilnega partnerja ali nadzornega odbora. Zahteva za sklic mora vsebovati vzroke za sklic in predlog sklepov. Če predsednik LAS na podlagi zahteve skupščine ne skliče na način, da ta zaseda v 30 dneh od prejema zahteve, jo lahko skličejo člani, vodilni partner ali nadzorni odbor, ki so sklic zahtevali. Tako sklicana skupščina lahko odloča samo o zadevah, za katere je bila sklicana. Prvo skupščino skliče institucija, ki je bila s strani regijskih organov pooblaščenca za konstituiranje LAS DBK. Če skupščina ni sklepčna, se zasedanje odloži za 15 minut. Po preteku tega časa je skupščina sklepčna ne glede na število navzočih članov, če so bili člani na to posebej opozorjeni v vabilu in bili na sejo pravilno vabljeni. Seje skupščine vodi predsednik. O poteku skupščine se vodi zapisnik, ki ga podpišeta predsednik in zapisnikar.

Skupščina ima naslednje naloge in pristojnosti:

- na predlog upravnega odbora potrdi letno poročilo o delu in finančno poročilo LAS,
- na predlog upravnega odbora potrdi letni načrt aktivnosti,
- na predlog upravnega odbora odloča o spremembi Pogodbe o ustanovitvi in delovanju Lokalne akcijske skupine Dolenjska in Bela krajina,
- sodeluje pri pripravi strategije lokalnega razvoja in jo potrdi na predlog upravnega odbora,
- na predlog upravnega odbora potrdi spremembe strategije lokalnega razvoja,
- izmed članov LAS izvoli predsednika, podpredsednika ter člane upravnega in nazornega odbora,
- razreši predsednika, podpredsednika, člane upravnega odbora in nadzornega odbora, če ti delujejo v nasprotju s to pogodbo, splošnimi akti LAS, sklepi organov LAS ali v nasprotju z nameni in interesi LAS,
- lahko razreši člana upravnega odbora, če se ta v obdobju dveh let ne udeleži več kot polovice sej upravnega odbora,
- dokončno odloča o izključitvi člana iz LAS,
- na predlog upravnega odbora potrdi vodilnega partnerja,
- upravnemu odboru in predsedniku daje navodila za delo,
- dokončno odloča o pritožbah zoper sklepe drugih organov, ki jih prizadeti lahko vloži v 15 dneh od vročitve sklepa oziroma od kar je izvedel ali bi lahko izvedel za sklep organa,
- dokončno odloča o obstoju nasprotja interesov iz 8.a člena,
- odloča o drugih zadevah, določenih s to pogodbo, drugimi splošnimi akti LAS ali predpisi, in o najpomembnejših zadevah za LAS.

7.3.2 Upravni odbor LAS

Upravni odbor je organ odločanja in hkrati najvišji izvršilni organ LAS in je za svoje delo odgovoren skupščini. Upravni odbor šteje 10 članov iz treh sektorjev, pri čemer noben sektor nima več kot 49 % glasov na ravni odločanja.

Upravni odbor sestavljajo:

- štirje predstavniki javnega sektorja (občin, krajevnih skupnosti, javnih zavodov, javnih agencij, javnih skladov ali drugih oseb javnega prava),
- trije predstavniki gospodarskega sektorja (gospodarskih družb, oseb, ki samostojno opravljajo dejavnost, kmetov, ki opravljajo tržno dejavnost, ali drugih pravnih oseb zasebnega prava, ustanovljenih za ustvarjanje ali delitev dobička),
- trije predstavniki organizacij civilne družbe (nevladnih organizacij (društev, zasebnih zavodov, ustanov) in drugih nevladnih organizacij oziroma pravnih oseb zasebnega prava, ki niso ustanovljene za namene ustvarjanja dobička).

Člane upravnega odbora imenuje in razrešuje skupščina in so imenovani za štiriletno mandatno obdobje ter so lahko po izteku mandata ponovno izvoljeni. Upravni odbor vodi in sklicuje predsednik. V primeru odsotnosti predsednika, seje upravnega odbora sklicuje in vodi podpredsednik.

Predsednik upravnega odbora sklicuje seje upravnega odbora na lastno pobudo ali na zahtevo vsaj tretjine članov upravnega odbora. V primeru sklica seje na zahtevo članov upravnega odbora je treba na predsednika nasloviti pisno zahtevo za sklic, navesti razloge ter zadeve, o katerih naj bi upravni odbor odločal. Upravni odbor LAS lahko odloča, kadar je prisotna več kot polovica članov, odločitve pa se sprejemajo z navadno večino prisotnih. Vsak član ima pri glasovanju en glas.

Vabilo na sejo upravnega odbora z dnevnim redom mora biti članom odposlano po elektronski pošti ali izjemoma po navadni pošti najmanj 7 (sedem) koledarskih dni pred sklicem seje. Seje upravnega odbora se lahko izvedejo s srečanjem članov v živo ali korespondenčno z uporabo komunikacijskih tehnologij (spletnimi orodji, kot so Zoom, Teams in ostala spletna orodja) ob smiselni uporabi pravil, ki veljajo za sejo s srečanjem v živo.

Naloge upravnega odbora:

- skrbi za učinkovito delovanje LAS DBK, njegovo plačilno sposobnost in usklajenost postopkov z veljavno zakonodajo, kar zajema tudi ugotavljanje in preprečevanje tveganj, ki ogrožajo delovanje LAS DBK,
- pripravlja dokumente za delovanje LAS DBK, v katerih mora določiti člane posameznega organa in jih javno objaviti na spletni strani LAS DBK,
- predsedniku daje navodila za delovanje,

- sklicuje skupščino in skrbi za izvajanje njenih sklepov,
- sprejme predlog SLR ter njegove spremembe in jih da v potrditev skupščini,
- sprejme letno poročilo o delu in finančno poročilo LAS DBK, ki ju pripravi vodilni partner in ju da v potrditev skupščini,
- sprejme letni načrt aktivnosti LAS DBK in ga da v potrditev skupščini,
- sprejme odločitve, potrebne za izvajanje SLR, kar zajema tudi vzpostavitev sistema njegovega spremljanja in vrednotenja,
- imenuje člane ocenjevalne komisije, ki pregleduje in ocenjuje projektne predloge, oddane na javne pozive LAS DBK, in o njih pripravi poročilo,
- na podlagi poročila ocenjevalne komisije vsak projekt obravnava posebej in ga potrdi ali ne potrdi ter izda sklep o financiranju posameznega projekta, o izboru projektov poroča na prvi naslednji seji skupščine,
- odloča o pritožbi nosilcev projekta na sklep, izdan na osnovi poročila ocenjevalne komisije,
- izvaja evalvacijo rezultatov izbranih projektov za financiranje,
- predlaga in potrdi operacije, ki jih lahko izvaja LAS DBK,
- določi besedilo pogodbe z vodilnim partnerjem,
- pripravi splošni akt LAS DBK, v katerem opredeli postopek izvedbe javnih pozivov LAS DBK, pregleden, neodvisen in odprt način izbire predlogov projektov za financiranje in nepristranska merila za izbor projektov, in ga da v potrditev skupščini,
- opravlja druge naloge, določene s to pogodbo, drugimi splošnimi akti LAS DBK ali predpisi, in naloge, ki mu jih naloži skupščina.

7.3.3 Predsednik LAS

Predsednik LAS, ki je hkrati tudi predsednik upravnega odbora, zastopa in predstavlja LAS v javnosti.

Glavne naloge predsednika so, da:

- sklicuje in vodi seje skupščine,
- sklicuje in vodi seje upravnega odbora,
- skrbi za izvajanje sklepov upravnega odbora,
- opravlja druge naloge v skladu s pogodbo ter sklepi skupščine in upravnega odbora.

Predsednik je za svoje delo odgovoren skupščini in upravnemu odboru, imenovan je s strani skupščine za štiriletno mandatno obdobje in je lahko po izteku mandata ponovno izvoljen. V času njegove odsotnosti ali zadržanosti ga nadomešča podpredsednik.

7.3.4 Podpredsednik LAS

Podpredsednik opravlja naloge predsednika in ima vse njegove pristojnosti, če je predsednik odsoten, nedosegljiv, nezmožen za delo ali če ga pooblasti za opravljanje svojih pristojnosti ali nalog. Mandat podpredsednika je vezan na mandat predsednika. Če je predsednik izvoljen izmed predstavnikov javnega sektorja, se podpredsednika izvoli izmed predstavnikov gospodarskega sektorja ali organizacij civilne družbe in fizičnih oseb ter obratno. Za svoje delo je odgovoren predsedniku, skupščini in upravnemu odboru.

7.3.5 Nadzorni odbor LAS

Nadzorni odbor nadzira in spremlja delo vseh organov LAS DBK, zlasti celotno gospodarsko, finančno in materialno poslovanje. Šteje 3 člane, za svoje delo pa je odgovoren Skupščini LAS. Vsak sektor ima po enega člana, in sicer en član je iz javnega sektorja, eden iz gospodarskega ter eden iz organizacij civilne družbe. Član nadzornega odbora ne more biti oseba, ki je član upravnega odbora ali predstavnik oziroma zaposlen pri vodilnem partnerju. Člani nadzornega odbora so imenovani za štiriletno mandatno obdobje z možnostjo ponovnega imenovanja. Člani nadzornega odbora na prvi seji izmed sebe izvolijo predsednika nadzornega odbora. Nadzorni odbor sklicuje in vodi predsednik nadzornega odbora glede na potrebe, a najmanj enkrat letno. Nadzorni odbor lahko odloča, kadar so prisotni vsi člani. Vsak član ima en glas, odločitve pa se sprejemajo z večino glasov.

Naloge nadzornega odbora:

- nadzira finančno in materialno poslovanje,
- nadzira delo upravnega odbora in predsednika,
- nadzira delo vodilnega partnerja,
- najmanj enkrat letno poroča skupščini in upravnemu odboru.

7.3.6 Ocenjevalna komisija

Ocenjevalna komisija ima pet članov in dva nadomestna člana, ki jih imenuje upravni odbor izmed neodvisnih strokovnjakov s področja razvoja podeželja, regionalnega razvoja, strateškega in projektnega načrtovanja in podobno. Imenovanje članov se lahko opravi brez javnega poziva. Ocenjevalna komisija pregleduje vsebinsko ustreznost prijav na javne pozive LAS, jih ocenjuje ter preverja zmožljivosti predlagateljev projekta za njihovo izvedbo. Ocenjevalna komisija pripravi poročilo o pregledu prijav, v katerem določi oceno posameznega projekta in za vsak ocenjeni projekt odloči o višini financiranja. Poročilo je za upravni odbor zavezujoče. Člani ocenjevalne komisije so imenovani za čas izvajanja strategije lokalnega razvoja.

Upravni odbor lahko člana ocenjevalne komisije razreši, če ta krši pogodbo, druge splošne akte LAS, predpise ali sklepe organov LAS, če deluje nestrokovno, če ne deluje neodvisno ali če deluje v nasprotju z nameni in interesi LAS.

Član ocenjevalne komisije se takoj izloči iz pregledovanja in ocenjevanja prijav na javni razpis in ga nadomesti nadomestni član, kadar je zasebno ali poslovno povezan s prijaviteljem na javni razpis ali njegovim partnerjem v projektu ali kadar bi iz drugih razlogov nastalo nasprotje interesov. Zanj ne velja možnost nadaljevanja z delom po četrtem odstavku 8a.člena Pogodbe o ustanovitvi in delovanju LAS DBK.

Seje ocenjevalne komisije sklicuje vodilni partner, vodi pa jih predsednik ocenjevalne komisije, ki ga člani izvolijo izmed sebe. Za svoje delo je komisija odgovorna upravnemu odboru.

Naloge ocenjevalne komisije so:

- preverjanje popolnosti in ustreznosti prejetih vlog,
- ocenjevanje in izbor prejetih vlog oziroma prijav,
- pripravljanje poročil za upravni odbor o vlogah in izboru projektov/operacij.

Predsednik komisije po opravljenem izboru pripravi poročilo o vlogah in izboru projektov ter ga preda upravnemu odboru. Upravni odbor nato o izboru projektov poroča skupščini. Ocenjevalna komisija je za svoje delo odgovorna upravnemu odboru.

8. PRILOGE SLR

8.1. Priloga: Osnovni podatki o LAS in finančni načrt, vključno s finančno razdelitvijo po skladih